

Islamic Maaref University

Scientific Journal Commentary Studies

Vol. 16, Autumn 2025, No. 63

A Typology of People Groups in the Structure of the People of Noah Based on *Al-Mizān* Commentary

Alireza Sharif¹ \ Seyyed Mehdi Sajjadi²

1. PhD in Qur'anic Sciences and Hadith, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran and Member of the Research Group of Qur'anic Studies of Civilization and Mahdism, Arbāeen Strategic Think Tank, Imam Sadiq University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
ali.sharif.90@alumni.ut.ac.ir

2. Level Three Seminary Student, Meshkat Seminary, Tehran, Iran. *aseydmehdi@gmail.com*

Abstract Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <p>Date of received: 2025/04/16</p> <p>Date of modified: 2025/07/23</p> <p>Date of accepted: 2025/09/02</p>	<p>One of the effective approaches to addressing socio-religious challenges is the study of analogous problems in earlier historical periods. Preliminary findings indicate that there are notable similarities between the society of Noah's era and contemporary society, particularly with respect to tendencies toward non-material sciences, the spread of Satan-worship, and the prevalence of non-monotheistic ideas. This shared pattern has provided the impetus for the present study, which seeks to propose a model for inviting contemporary society to monotheism through an analysis of the social structure and historical events of Noah's time. Modern society consists of human beings with diverse ethnic backgrounds and varying capacities; however, according to certain exegetical and historical reports, the society of Noah's era was composed of groups of humans, jinn, and beings referred to as <i>Nasnās</i>. Some of these groups were beyond guidance, while others posed serious challenges to the prophetic mission of this arch-prophet (<i>ulū al-'azm</i>). In response to these obstacles, Prophet Noah sought divine assistance through supplications and appeals to God. Among Qur'anic exegetes, drawing upon the perspectives of the author of <i>Tafsīr al-Mizān</i> offers a particularly effective means of achieving the objectives of this research. Accordingly, the present study aims to identify the influential categories involved in the events surrounding the people of Noah by analyzing data related to individuals, social groups, and different species within his community, examining their distinguishing characteristics, and employing a method of temporal arrangement of Qur'anic verses, with a primary focus on <i>Tafsīr al-Mizān</i>. Through a structural analysis of Sūrat Nūḥ, the study ultimately demonstrates the existence of six distinct groups during that period, among which the <i>jinn</i> and the <i>disbelievers of the land</i> (<i>al-kāfirīn diyāran</i>) can be identified as groups that were not destroyed by the Flood.</p>
Keywords	nn; Nasnās, The Flood of Noah, <i>Al-Kāfirīn Dayyār</i> , Tafsīr of Sūrat Nūḥ, Supplications of Noah, The People of Noah.
Cite this article:	Sharif, Alireza & Seyyed Mehdi Sajjadi (2025). A Typology of People Groups in the Structure of the People of Noah (PBUH) Based on <i>Al-Mizān</i> Commentary. <i>Scientific Journal Commentary Studies</i> . 16 (3). 207-240. DOI: 10.22034/16.63.7
DOI:	https://doi.org/10.22034/16.63.7
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

There are evident similarities between human society at the time of Noah (PBUH) and contemporary society with respect to non-monotheistic ideologies, inclinations toward non-material sciences, and the prevalence of satanic worship. Among Qur'anic exegetes, the author of *Al-Mizān* offers not only a theological perspective but also a distinct social outlook. Accordingly, the present study is conducted with *Al-Mizān* as its primary exegetical framework.

Given that human susceptibility to influence and imitation from shared living environments is undeniable, it is expected that answering the questions raised in this research may contribute to identifying the causes of disbelief, uncovering the social predicaments that lead individuals toward unbelief, or presenting behavioral patterns of past communities whose analysis may offer remedies for present-day social problems.

Despite numerous studies in this field, the classifications, structure, and conclusions proposed in this article have not been presented in any previous research and thus constitute an original contribution. No independent article or book has so far addressed this subject in the manner attempted here, leaving unresolved the fundamental question: Which conditions prevailed in that society that prevented people from embracing faith, and what was the reason for the persistent insistence of that community on disbelief? What were the characteristics of each of them?

Based on Sūrat Nūḥ, the study seeks to answer the following questions:

- Which forms of diversity existed among the members of Noah's community?
- What were the defining characteristics of each group?

Methodology

This study employs data analysis and chronological reflection upon Qur'anic verses, with *Al-Mizān* as its primary exegetical reference, in order to identify reciprocal influences among individuals during those events, clarify distinctions and relational distances, and analyze behavioral dimensions. Through this process, the influential social typologies in Noah's community are identified.

Through sectionalization of the themes and the structural mapping of Sūrat Nūḥ, and the varying modes of discourse employed by Noah (PBUH) and their distinguish from each other, the time of each demand and the example of certain in the subject of each supplication and their characteristics have been determined and finally, the findings of the research, have been arranged in the tables and charters.

Discussion

The result of the examination of the overall social fabric of human society during Noah's era yields a coherent portrayal of that historical context. Based on the apparent meaning of the verses and the establishment of multiple evidential arguments, it becomes clear that the dominant religion of Noah's people was jinn-worship and satanic worship, practiced through idol-veneration and interaction with deities from jinn.

From the perspective of existential categories, the society consisted of three main types of beings: *Nasnās*, humans, and jinn. From the perspective of belief, it was divided into believers and unbelievers. Hence, humans were not the sole sentient beings inhabiting the earth at that time.

By thematic and chronological segmentation of Sūrat Nūḥ-based on narrative reports,

temporal stages, and distinct discursive modes of Noah's speech-his supplicatory discourse or demand attracts the attention, through temporal analysis of these supplications, it becomes possible to identify the nature of the addressed entities.

The referent of *al-kāfirīn dayyār* is clarified through lexicographical sources and the enumeration of their defining characteristics. Noah's supplications aimed at restraining the social influence of certain entities within the community targeted for guidance. In this sūrah, four prayers or requests of Noah (PBUH) are recorded:

1. The first prayer, issued prior to the Flood, in which Noah asks God to create separation between oppressive jinn and human beings.
  2. The second prayer, uttered at the conclusion of the Flood, concerning unbelievers engaged in ascetic practices within *dayrs* (monastic lodges). Noah petitions: "My Lord, do not leave upon the earth any of the disbelievers, dwelling therein." These *dayyārīn* were ascetics residing in monasteries who-by evidences mentioned before,-through austerity, supported and aided the misguidance efforts of devils and oppressive jinn.
  3. The time of the prayer or third demand that Noah "a" seeks forgiveness for himself, his parents, and the believers.
  4. The prayer or the fourth demand, calling for the eradication of oppressive jinn.
- Both the third and fourth supplications occurred after the Flood.

Conclusion

Six social groups existed in the society of Noah's era:

1. The human community,
2. Deities and idols,
3. Wealthy, power-holding, materialistic rulers,
4. Believers,
5. Oppressors,
6. *Al-kāfirīn dayyār*.

Neither the *kāfirīn dayyār* nor the jinn were destroyed by the Flood. Through Noah's supplication, however, a separation was imposed between them and human beings from the time of the Flood onward—effectively limiting their influence as primary agents in the rejection of faith.

Sūrat Nūḥ records four supplications by Noah (PBUH). The first predates the Flood and seeks separation between oppressive jinn and humanity. The second occurs at the end of the Flood and concerns unbelievers devoted to ascetic practices in monasteries—identified as the *kāfirīn dayyār*, who provided ideological and spiritual support to devils and oppressive jinn. The third and fourth supplications both occur after the Flood.

References

A) Books

- *The Holy Qur'an*.
- Abū Khalīl, Shawqī (2012). *Atlas-e Qoran (Atlas of the Qur'an)*. Mashhad: Astan Quds Razavi. [In Persian]
- al-'Ayyāshī, Muḥammad b. Mas'ūd (1959). *Kitāb al-Tafsīr (the Book of Commentary)*. Tehran: Maktabah al-'Ilmiyyah al-Islāmiyyah. [In Arabic]

- al-Balādhurī, Aḥmad b. Yaḥyā (1959). *Ansāb al-Ashrāf (the Genealogy of the Elite)*. Cairo: Dār al-Ma‘ārif. [In Arabic]
- al-Ḥimyarī, Nashwān b. Sa‘īd (1999). *Shams al-‘Ulūm wa Dawā’ Kalām al-‘Arab min al-Kulūm (the Sun of the Sciences and the Remedy of the Word of the Arab from Injuries)*. Damascus: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- al-Kūfī, Furāt b. Ibrāhīm (1989). *Tafsīr Furāt al-Kūfī (the Commentary of Furāt al-Kūfī)*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Arabic]
- al-Kulaynī, Muḥammad b. Ya‘qūb (2008). *Al-Kāfi (the Sufficient)*. Qom: Dār al-Ḥadīth. [In Arabic]
- al-Qummī, ‘Alī b. Ibrāhīm (1983). *Tafsīr al-Qummī (the Commentary of Qummi)*. Qom: Dār al-Kitāb. [In Arabic]
- al-Ṭabarānī, Sulaymān b. Aḥmad (2008). *Al-Tafsīr al-Kabīr: Tafsīr al-Qur’ān al-‘Azīm (the Great Commentary: Commentary of the Great Quran)*. Jordan: Dār al-Kitāb al-Theqāfi. [In Arabic]
- al-Ṭabarī, Muḥammad b. Jarīr (1991). *Jāmi‘ al-Bayān fī Ta’wīl Āy al-Qur’ān (the Comprehensive Expression in the Interpretation of the Verses of Quran)*. Beirut: Dār al-Ma‘rifah. [In Arabic]
- al-Zabīdī al-Ḥusaynī, Muḥammad Murtaḍā (1993). *Tāj al-‘Arūs min Jawāhir al-Qāmūs (the Crown of the Bride from the Jewelry of al-Qamus)*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- Balkhī, Muqātil b. Sulaymān (2002). *Tafsīr Muqātil b. Sulaymān (the Commentary of Muqātil b. Sulaymān)*. Beirut: Dār Iḥyā’ al-Turāth al-‘Arabī. [In Arabic]
- Bī-Āzār Shīrāzī, ‘Abd al-Karīm (2003). *Bastan-shenasi wa Joghrafiya-ye Tarikhi-e Qessas-e Qoran (Archaeology and Historical Geography of Qur’anic Narratives)*. Tehran: Daftar Nashr-e Farhang-e Islāmī. [In Persian]
- Bustānī, Fu’ād Afrām (1996). *Farhang-e Abjadi (Alphabetical Dictionary)*. Tehran: Islāmī Press. [In Persian]
- Fayḍ Kāshānī, Muḥammad Muḥsin (1994). *Tafsīr al-Ṣāfi (the Purer Commentary)*. Tehran: Maktabat al-Ṣadr. [In Arabic]
- Ibn Bābawayh, Muḥammad b. ‘Alī (1995). *Kamāl al-Dīn wa Tamām al-Ni‘mah (the Perfection of the Religion and the Completion of the Favour)*. Tehran: Islāmiyyah. [In Arabic]
- Ibn Bābawayh, Muḥammad b. ‘Alī (1997). *Al-Amālī (the Dictated Ones)*. Tehran: Ketābchī. [In Arabic]
- Ibn Bābawayh, Muḥammad b. ‘Alī (2006). *‘Ilal al-Sharā’i‘ (the Causes of the Religions)*. Qom: Dāvarī. [In Arabic]
- Ibn Manzūr, Muḥammad b. Mukarram (1993). *Lisān al-‘Arab (the Language of Arab)*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- Ibn Qutaybah, ‘Abd Allāh b. Muslim (1990). *Tafsīr Gharīb al-Qur’ān (the Strange of the Quran Commentary)*. Beirut: Dār wa Maktabat al-Hilāl. [In Arabic]
- ‘Imādzādeh, Ḥusayn (2000). *Tarikhe Payambarān az Adam ta Khatam wa Qesas-e Qoran (History of the Prophets from Adam to the Seal and Qur’anic Narratives)*. Tehran: Islām. [In Persian]
- Jazā’irī, Ni‘matollāh (2009). *‘Uqūd al-Marjān fī Tafsīr al-Qur’ān (the Clusters of*

- coral in the Commentary of Quran*). Qom: Nūr-e Waḥy. [In Arabic]
- Khorramdel, Mostafa (2005). *Tafsīr-e Nūr (the Light Exgesis)*. Tehran: Eḥsān. [In Persian]
  - Madanī Shīrāzī, Sayyed ‘Alī Khān (2005). *Al-Ṭirāz al-Awwal wa al-Kināz limā ‘alayhi lughat al-‘Arab al-Mu‘awwal (the First Models and the Treasures for what upon it is the Relied Language of Arab)*. Qom: Al al-Bayt Institute for the Revival of Heritage. [In Arabic]
  - Makarem Shirazi, Naser et al. (1992). *Tafsīr Nemūneh (the Exemplary Commentary)*. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. [In Persian]
  - Ma‘lūf, Louis (1992). *Al-Munjid fī al-Lughah (the Savior in the Vocabulary)*. Qom: Esmā‘iliān. [In Arabic]
  - Mas‘ūdī, ‘Alī b. Ḥusayn (2005). *Ithbāt al-Waṣiyyah (Establishing the Will)*. Qom: Ansariyan. [In Arabic]
  - Mughniyah, Muḥammad Jawād (2003). *Al-Tafsīr al-Kāshif (the Discoverer Commentary)*. Qom: Dār al-Kitāb al-Islāmī. [In Arabic]
  - Muṣṭafā, Ibrāhīm (1989). *Al-Mu‘jam al-Wasīṭ (the Medium Dictionary)*. Istanbul: Dār al-Da‘wah. [In Arabic]
  - Muṣṭafawī, Ḥasan (1989). *Al-Taḥqīq fī Kalimāt al-Qur‘ān al-Karīm (the Research in the Words of the Noble Quran)*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Arabic]
  - Rāzī, Abū al-Futūḥ Ḥusayn b. ‘Alī (1987). *Rawḍ al-Jinān wa Rūḥ al-Jinān fī Tafsīr al-Qur‘ān (the Gardens of the Paradises and the Spirit of the Paradises in the Commentary of Quran)*. Mashhad: Astan Quds Razavi. [In Persian]
  - Sha‘rānī, Abū al-Ḥasan (2007). *Pazhuhesh-ha-ye Qorani-e ‘Allamah Sha‘rani dar Tafasir-e Majma‘ al-Bayan, Ruh al-Jinan wa Mehaj al-Sadeqin (‘Allamah Sha‘rānī’s Qur’anic Studies in the Commentaries Majma‘ al-Bayān, Rūḥ al-Jinān and Manhaj al-Ṣādiqīn)*. Qom: Būstān-e Ketāb. [In Persian]
  - Shartūnī, Sa‘īd (1995). *Aqrab al-Mawārid fī Fuṣah al-‘Arabiyyah wa al-Shawārid (the Nearest Cases of the Eloquences of Arabic and the Rare Ones)*. Tehran: Osveh. [In Arabic]
  - Ṭabāṭabā‘ī, Sayyed Muḥammad Ḥusayn (1969). *Al-Mizān fī Tafsīr al-Qur‘ān (the Criterin in the Commentary of Quran)*. Beirut: Mu‘assasat al-‘Alamī. [In Arabic]
  - Ṭabāṭabā‘ī, Sayyed Muḥammad Ḥusayn (1995). *Al-Mizān fī Tafsīr al-Qur‘ān (the Criterin in the Commentary of Quran)* (Trans: Sayyed Muḥammad Bāqer Mousavī). Qom: Daftar Enteshārāt-e Islāmī. [In Persian]

B) Journal Articles

- Abū ‘Alī, Rajā’ & Aḥmad ‘Ārifī (2023). Taqabol-e Jahan-bini-e Goftemani-e Hazrat-e Nuh ‘a’ wa Qowm-e ou dar Sureh Hud Tebq-e Gofteman-e Enteqadi-e Wan Dike (Discursive Worldview Confrontation between Prophet Noah (PBUH) and His People in Sūrat Hūd Based on van Dijk’s Critical Discourse Analysis). *Pazhuheshnameh-ye Ma‘āref-e Qur‘ānī*, 14(4), 5–38. <https://doi.org/10.22054/rjqk.2023.75991.2877>. [In Persian]
- Afshār, Somayyeh (2023). Barresi-e Shakhese-ha-ye Javame’-e Rosh-nayateh wa Rah-ha-ye Dastyabi-e be Roshd-e Javame’: Motale’eh Mowredi-e Sureh Nuh ‘a’ (An

Examination of Indicators of Underdeveloped Societies and Paths toward Social Growth: A Case Study of Sūrat Nūḥ). Collection of Articles of the First National Conference on the Qur'an and Psychology (pp. 839–861). Tehran: University of Tehran. [In Persian]

- Dīmeḥ Kārgārāb, Moḥsen & Amir Alipour (2021). Barresi-e Tafsiri-e Darkhast-e Hazrat-e Nuh 'a' dar Ayeh 46 Hud (An Exegetical Study of Prophet Noah's Request in Qur'an 11:45). *Exegetical Studies*, 11(4), 125–146. <https://doi.org/20.1001.1.22287256.1399.11.44.2.2>. [In Persian]
- Eskandarī, Muḥammad & Nabīollāh Sālārī (2021). Rahbord-e Hazrat-e Nuh 'a' dar Movajehe ba "Mala-e" Mored-e Motale'eh Ayat-e 59 ta 64 Sureh A'raf (The Strategy of Prophet Noah (PBUH) in Confronting *al-Malā'*: A Study of Qur'anic Verses 59–64 of Sūrat al-A'raf). *Journal of Culture and Media Studies*, 6(2), 1–24. <https://doi.org/10.30497/LCC.2022.241132.1045>. [In Persian]
- Ja'farī, Ya'qūb (2007). Delalat-e Siaqq wa Naqsh-e dar Fahm-e Ayat-e Qoran (Contextual Indication and Its Role in Understanding Qur'anic Verses). *Tarjomān-e Wahy*, 11(2), 62–77. [In Persian]
- Khāleqī, Fātemeh & Jalil Parvin (2015). Tahlil-e 'Amalkard-e Ejtema'i-e Hazrat-e Nuh 'a' bar Paye Qoran (An Analysis of the Social Functioning of Prophet Noah (PBUH) Based on the Qur'an). *Ketāb wa Sonnat*, 3(3), 109–127. [In Persian]
- Parcham, A'zam & Rāzieh Ghenā'atī (2020). Mafhum-shenasi-e Zalla dar Goftar-e Musa 'a' dar Qoran-e Karim ba Tekyeh bar Siaq (Conceptual Analysis of *Dall* in the Speech of Moses (PBUH) in the Holy Qur'an with Emphasis on Context). *Qur'anic Linguistic Studies*, 9(1), 103–118. <https://doi.org/10.22108/NRGS.2020.120160.1478>. [In Persian]
- Parvin, Jalil; Mohammad Ali Mahdavi-Rad & Fariba Shojaei (2018). Tahlil-e Tatbiqi-e Tufan-e Nuh dar Towrat wa Qoran (A Comparative Analysis of the Flood of Noah in the Torah and the Qur'an). *Journal of Interpretation and Language of Qur'an*, 7(1), 59–74. <https://doi.org/10.30473/quran.2018.5212>. [In Persian]
- Ṭayyārī-Nezhād, Ramin; Ali Şafarī & Rashed Ṭayyārī-Nezhād (2022). Tamayuz-sanji-e Iman-Avari-e Qawm-e Yunos ba Iman-e Napaziri-e digar Aqvam bar Asas-e Tahlil-e Mohtava-ye Mazmuni-e Sureh Yunos 'a' (Assessment of Differentiation of the Faith of the People of Jonah from the Disbelief of Other Nations Based on Contextual Content Analysis of Sūrat Yūnus). *Qur'anic Teachings*, 19(1), 243–265. <https://doi.org/10.30513/QD.2021.1043.1215>. [In Persian]

C) Internet Sources

- Noah's Ark Ministries International (NAMI). *NAMI Research Team Website*.
- Available at: <https://www.noahsarksearch.net>

جامعة المعارف الإسلامية

مجلة دراسات تفسيرية

السنة ١٦ / خريف ١٤٤٧ / العدد ٦٣

التصنيف النوعي للفئات الاجتماعية في بنية مجتمع قوم نوح عليه السلام

استناداً إلى تفسير الميزان

عليرضا شريف^١ / سيد مهدي سجادي^٢

١. دكتوراه في علوم القرآن والحديث، وحدة طهران المركزية، جامعة آزاد الإسلامية، طهران، إيران (الباحث المسؤول) وعضو مجموعة الدراسات القرآنية للحضارة والمهدوية، مركز الأربعين للدراسات الاستراتيجية،

جامعة الإمام الصادق عليه السلام، طهران، إيران. ali.sharif.90@alumni.ut.ac.ir

٢. طالب مستوى ثالث في الحوزة العلمية «مشكات»، طهران، إيران. aseydmehdi@gmail.com

معلومات المادة	ملخص البحث
نوع المقال: بحث	يُعدّ الرجوع إلى دراسة المعضلات الاجتماعية - الدينية الماثلة في العصور السابقة أحد السبل المهمة لمعالجة الإشكالات الراهنة. وتشير النتائج الأولية إلى وجود أوجه تشابه بين مجتمع عصر نبي الله نوح <small>عليه السلام</small> والمجتمع المعاصر، من حيث الميل إلى العلوم غير المادية، وانتشار النزعات الشيطانية، وتنامي الأفكار غير التوحيدية. وقد شكّل هذا الاشتراك دافعاً أساسياً لإجراء هذا البحث، الذي يسعى إلى تقديم نموذج لدعوة المجتمع المعاصر إلى التوحيد، من خلال تحليل بنية المجتمع في عصر نوح <small>عليه السلام</small> ودراسة الوقائع التاريخية المرتبطة بذلك العصر. يتكوّن المجتمع المعاصر من بشر ينتمون إلى قوميات مختلفة ويتمتعون بقابليات واستعدادات متنوّعة، في حين أنّ المجتمع في عصر نوح <small>عليه السلام</small> كان يضمّ جماعات من البشر، والجنّ، وكائنات يُشار إليها في بعض المصادر باسم «النّسناس». وقد كانت بعض هذه الفئات غير قابلة للهداية، في حين أوجدت فئات أخرى تحدّيات وعقبات في مسار دعوة هذا النبيّ من أولي العزم. ولمواجهة هذه التحدّيات، توجه نبيّ الله نوح <small>عليه السلام</small> إلى الله تعالى بالدعاء وطلب العون. ومن بين مفسري القرآن الكريم، يُعدّ الإفادة من آراء صاحب تفسير الميزان، العلامة الطباطبائي، من أنسب السبل لتحقيق أهداف هذا البحث. وتسعى هذه الدراسة، من خلال تحليل المعطيات المتعلقة بالأفراد، والجماعات الاجتماعية، والأنواع المختلفة في قوم نوح <small>عليه السلام</small> ، وبيان وجوه التمايز بينها، فضلاً عن اعتماد منهج «الترتيب الزمني للآيات القرآنية»، وبالارتكاز على تفسير الميزان، إلى التعرّف على الفئات المؤثرة في أحداث قوم نوح <small>عليه السلام</small> ومن خلال قراءة بنيوية لسورة نوح، يثبت في الجملة وجود ست فئات رئيسة في ذلك العصر، من بينها الجنّ والكافرون الديّار، وهي فئات لم تُهلكها حادثة الطوفان.
تاريخ الإستلام:	١٤٤٦/١٠/١٧
تاريخ المراجعة:	١٤٤٧/٠١/٢٦
تاريخ القبول:	١٤٤٧/٠٣/٠٩
الألفاظ المفتاحية	الجنّ، النسناس، طوفان نوح <small>عليه السلام</small> ، الكافرين ديّاراً، تفسير سورة نوح، أدعية نوح <small>عليه السلام</small> ، قوم نوح <small>عليه السلام</small> .
الاقتباس:	شريف، عليرضا و سيد مهدي سجادي (١٤٤٦). التصنيف النوعي للفئات الاجتماعية في بنية مجتمع قوم نوح <small>عليه السلام</small> استناداً إلى تفسير الميزان. مجلة دراسات تفسيرية. ١٦ (٣). ٢٤٠ - ٢٠٧. DOI: 10.22034/16.63.7
رمز DOI:	https://doi.org/10.22034/16.63.7
الناشر:	جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دانشگاه معارف اسلامی

نشریه علمی مطالعات تفسیری

سال ۱۶، پاییز ۱۴۰۴، شماره ۶۳

گونه‌شناسی دسته‌جات افراد در ساختار جامعه

قوم نوح علیه السلام بر اساس تفسیر المیزان

علیرضا شریف^۱ / سید مهدی سجادی^۲

۱. دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) و عضو گروه پژوهشی مطالعات قرآنی تمدن و مهدویت، اندیشکده راهبردی اربعین، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران.

ali.sharif.90@alumni.ut.ac.ir

۲. طلبه سطح سه حوزه علمیه مشکات، تهران، ایران.

aseydmehdi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی (۲۴۰ - ۲۰۷)</p> 	<p>یکی از راهکارهای اصلاح معضلات اجتماعی - مذهبی، مطالعه مشکلات مشابه در ادوار گذشته است. یافته‌های اولیه نشان می‌دهد میان جامعه عصر نوح <small>علیه السلام</small> و جامعه امروزی از حیث گرایش به علوم غیرمادی، رواج شیطان‌پرستی و اندیشه‌های غیرتوحیدی، شباهت‌هایی وجود دارد. این اشتراک، انگیزه‌ای برای پژوهش حاضر فراهم کرده است تا با تحلیل ساختار جامعه آن دوران و رویدادهای تاریخی عصر نوح <small>علیه السلام</small>، الگویی برای دعوت جامعه معاصر به توحید ارائه دهد. جامعه امروزی متشکل از انسان‌هایی با قومیت‌ها و استعداد‌های متنوع است؛ اما جامعه در عصر نوح <small>علیه السلام</small> از گروه‌هایی از انسان‌ها، جتّیان و موجوداتی موسوم به «نَسَناس» تشکیل می‌شد. برخی از این گروه‌ها هدایت‌ناپذیر بودند و برخی دیگر نیز چالش‌هایی در مسیر هدایت‌گری این پیامبر اولوالعزم ایجاد می‌کردند. حضرت نوح <small>علیه السلام</small> برای رفع این مشکلات، دعاها و درخواست‌هایی از خداوند داشت. در میان مفسران قرآن، بهره‌گیری از آراء صاحب تفسیر المیزان، می‌تواند راه دستیابی به هدف این پژوهش را هموار کند. این تحقیق بر آن است تا با تحلیل داده‌ها درباره افراد، گروه‌های اجتماعی و گونه‌های مختلف در قوم نوح و با بررسی نقاط تمایز آنان، به همراه «چینش‌یابی زمانی» در آیات قرآن و با محوریت تفسیر المیزان، به شناسایی گونه‌های مؤثر در رخدادهای قوم نوح <small>علیه السلام</small> بپردازد. با نگاه ساختاری به سوره نوح، در مجموع، وجود شش گروه در آن دوران به اثبات می‌رسد که از میان آن‌ها می‌توان «جتّیان» و «کافرین دئیار» را نام برد که با طوفان از بین نرفته‌اند.</p>
<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۷</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۱</p>	<p>جنّ، نَسَناس، طوفان نوح <small>علیه السلام</small>، کافرین دئیار، تفسیر سوره نوح، دعاهای نوح <small>علیه السلام</small>، قوم نوح <small>علیه السلام</small>.</p>
<p>واژگان کلیدی</p>	<p>استناد: اساس تفسیر المیزان. <i>مطالعات تفسیری</i>. ۱۶ (۳). ۲۴۰ - ۲۰۷. DOI: 10.22034/16.63.7</p> <p>کد DOI: https://doi.org/10.22034/16.63.7</p> <p>ناشر: دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.</p>

مقدمه

طبق نظر صاحب تفسیر *المیزان* قوم نوح، بت پرست و بر مذهب «وثنیّت» بودند.^۱ در یافته‌های اولیه، میان جامعه بشری در زمان نوح علیه السلام با جامعه امروزی، از جهت تفکرات غیر موحدانه، گرایش به علوم غیر مادی و رواج شیطان‌پرستی، شباهت‌هایی مشاهده می‌شود. وجود شباهت در میان ساختار اجتماعی و نیز معضله‌های اعتقادی مشترک در میان این دو جامعه، انگیزه یافتن نسخه‌ای برای دعوت جامعه امروزی به توحید، بر اساس تحلیل و مطالعه گونه‌های تشکیل دهنده جامعه آن زمان و نیز حوادث و وقایع تاریخی دوران نوح علیه السلام را در ذهن تقویت می‌نماید.

در متون مذهبی و کتب آسمانی، داستان حضرت نوح علیه السلام از زوایای مختلف بیان شده است. از جمله در تورات در سفر پیدایش فصل ۶ تا ۹ و همچنین در ۲۸ سوره از قرآن، به ماجرای این رسول اولوالعزم پرداخته شده است. طبق بیان قرآن کریم او ۹۵۰ سال، شبانه‌روز به انداز قومش اهتمام داشت؛^۲ اما چگونه شد که به اولین رسول اولوالعزم با آن اراده پولادین و سال‌های متمادی تلاش طاقت‌فرسا، جز گروه اندکی ایمان نیاوردند؟

محققان در قالب تفسیر آیات، به شرح ماجراهای زندگی و قصص انبیاء پرداخته‌اند. در منابع متعدد و در کتاب‌هایی چون *تاریخ انبیاء از آدم تا خاتم و قصص قرآن* نیز موضوعاتی از داستان نوح علیه السلام بازگو شده است؛ اما در منابع تفسیری و کتب *قصص انبیاء*، تنها به بیان کلیاتی از داستان از جنبه وقایع پرداخته شده و هیچ‌یک از آنان به طور کامل به گونه‌شناسی افراد جامعه قوم نوح پرداخته‌اند.

در مقالات علمی پژوهشی نیز به صورت‌های مختلف موضوعات مرتبط با حضرت نوح علیه السلام واکاوی و تحلیل شده است؛ به عنوان نمونه، مقاله «بررسی تفسیری درخواست حضرت نوح علیه السلام در آیه ۴۵ هود» به بررسی درخواست نوح علیه السلام در مورد فرزندش که همراه او در کشتی سوار نشد، پرداخته است.^۳

همچنین تلاش اصلی در مقاله «بررسی شاخصه‌های جوامع رشد نیافته و راه‌های دستیابی به رشد جوامع (مطالعه موردی سوره نوح علیه السلام)»، بررسی شاخصه‌های جوامع رشد نیافته و راه‌های دستیابی به رشد، بر اساس موضوعات علم روان‌شناسی است.^۴

۱. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۲۶.

۲. عنکبوت / ۱۴.

۳. دیمه کارگراب و علی پور، «بررسی تفسیری درخواست حضرت نوح علیه السلام در آیه ۴۵ هود»، *مطالعات تفسیری*، ۱۱ (۴)، ص ۱۴۶-۱۲۵.

۴. افشار، «بررسی شاخصه‌های جوامع رشد نیافته و راه‌های دستیابی به رشد جوامع (مطالعه موردی سوره نوح علیه السلام)»،

مجموعه مقالات اولین همایش ملی قرآن و روان‌شناسی، ص ۸۶۱ - ۸۳۹.

مقاله «تحلیل عملکرد اجتماعی حضرت نوح علیه‌السلام بر پایه قرآن» نیز به تحلیل اقدامات مکرر حضرت نوح علیه‌السلام به سمت تشکیل یک جامعه مطلوب می‌پردازد.^۱ در این پژوهش به دسته‌بندی گونه‌های افراد پرداخته نشده است.

در مقاله «تمایزسنجی ایمان‌آوری قوم یونس با ایمان ناپذیری دیگر اقوام بر اساس تحلیل محتوای مضمونی سوره یونس علیه‌السلام» نیز با استخراج آیات حاوی «مواجهه متقابل انبیاء علیهم‌السلام و اقوام»، عوامل اصلی و فرعی تکذیب انبیاء الهی شناسایی گردیده است؛ اما موضوع آن نوشتار، گونه‌شناسی افراد قوم نوح و پاسخ به سؤال این پژوهش نبوده است.^۲

در مقاله «تقابل جهان‌بینی گفتمانی حضرت نوح علیه‌السلام و قوم او در سوره هود طبق تحلیل گفتمان انتقادی وان دایک»، نویسندگان سعی دارند گفتمان نوح علیه‌السلام و قومش در سوره هود علیه‌السلام را تحلیل کنند.^۳

همچنین از جمله موضوع‌هایی که در پژوهش «راهبرد حضرت نوح علیه‌السلام در مواجهه با «الملا» مورد مطالعه آیات ۵۹ الی ۶۴ سوره اعراف»، به آن اشاره می‌شود، شیوه پاسخ دادن حضرت نوح علیه‌السلام به جنگ رسانه‌ای دشمن است. موضوعی که یک جامعه دینی مانند جمهوری اسلامی ایران می‌تواند از آن استفاده کند.^۴

با وجود نگارش‌های متعدد، تاکنون مقاله یا کتابی در زمینه موضوع این مقاله به رشته تحریر در نیامده و همچنان این سؤال باقی است که: مگر چه شرایطی بر جامعه حاکم بوده که مانع از ایمان افراد شده و دلیل این همه اصرار قوم بر کفر چه بوده است؟ بر اساس سوره مبارکه نوح علیه‌السلام تنوع در جامعه افراد این قوم چگونه است؟ ویژگی‌های هر یک از این افراد چه بوده است؟ از آنجا که تأثیرپذیری و الگوبرداری انسان از افراد هم‌زیست و اثر شرایط محیطی بر زندگی و

۱. خالقی و پروین، «تحلیل عملکرد اجتماعی حضرت نوح علیه‌السلام بر پایه قرآن»، فصلنامه کتاب و سنت، ۳ (۳)، ص ۱۲۷-۱۰۹.

۲. طیبی‌نژاد، صفری و طیبی‌نژاد، «تمایزسنجی ایمان‌آوری قوم یونس با ایمان ناپذیری دیگر اقوام بر اساس تحلیل محتوای مضمونی سوره یونس علیه‌السلام»، آموزه‌های قرآنی، ۱۹ (۱)، ص ۲۶۵-۲۴۳.

۳. ابوعلی و عارفی، «تقابل جهان‌بینی گفتمانی حضرت نوح علیه‌السلام و قوم او در سوره هود طبق تحلیل گفتمان انتقادی وان دایک»، پژوهشنامه معارف قرآنی، ۱۴ (۴)، ص ۳۸-۵.

۴. اسکندری و سالاری، «راهبرد حضرت نوح علیه‌السلام در مواجهه با «الملا» مورد مطالعه آیات ۵۹ الی ۶۴ سوره اعراف»، پژوهش‌نامه فرهنگ و رسانه، ۶ (۲)، ص ۲۴-۱.

دغدغه‌های او قابل انکار نیست، انتظار می‌رود پاسخ به این سؤال‌ها گامی باشد در جهت «شناخت علت ایمان نیاوردن افراد» یا «معضلات اجتماعی که منجر به کفر شده» یا الگویی از رفتار قوم دست دهد که با تحلیل آن بتوان راهی برای نجات و درمان آن معضل اجتماعی پیدا کرد.

از وجوه نوآوری در این مقاله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. ضمن اینکه تفسیر *المیزان* به عنوان تفسیری جامع با گرایش اجتماعی، محور پژوهش قرار داده شده، موضوع این مقاله تکراری نیست.

۲. موضعی که صاحب *المیزان* سکوت کرده یا شرحی گذرا ارائه داده، با استفاده از تفاسیر دیگر تقویت شده است.

۳. سعی شده تا آیات، با استفاده از توصیف و توضیحات تفاسیر، صحنه‌پردازی شود تا تصویری دقیق ارائه گردد.

۴. خلاصه‌ای از نتایج به دست آمده در این پژوهش در قالب جدول‌های مقایسه‌ای قابل مشاهده است.

۵. محصول، دسته‌بندی و نتایج این مقاله تا کنون در هیچ پژوهش دیگری ارائه نشده و منحصر به فرد است.

۶. نحوه پرداختن به عنوان و موضوع نوآورانه است. در این نوشتار سعی بر این است تا با تحلیل داده‌ها و تدبیر زمانی در آیات، وقایع آن دوران زمان‌یابی شود، سپس با مطالعه تاثیرات متقابل و عکس‌العمل افراد در قبال آن وقایع، میان افراد و گروه‌های اجتماعی و گونه‌های موجود در این قوم، فاصله‌ها و نقاط تمایز مشخص شوند، تا ضمن تحلیل وجوه رفتاری آنها، به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده شود.

۷. در ادامه، پس از بیان شرایط و بافت کلی اجتماعی و تاریخی دوران آغازین خلقت تا زمان نوح علیه السلام تصویری اجمالی از فضای آن دوران به دست خواهد آمد. سپس با مطالعه فصل‌بندی و نقشه سوره نوح علیه السلام از منظرهای مختلف، به اختلاف انواع گویش‌های نوح علیه السلام در این سوره و تمایز آنها از یکدیگر پرداخته خواهد شد. آن‌گاه با سعی در یافتن زمان هر یک از درخواست‌های ایشان، مصداق افراد مورد نظر در موضوع هر دعا، شناسایی و خصوصیات آنها مشخص شود. در نهایت یافته‌های پژوهش، با قرار گرفتن در یک جدول مقایسه‌ای، تثبیت و محدوده هر دسته از افراد، مشخص و مرتب خواهد شد.

مطالعه بافت کلی جامعه بشری در دوران نوح علیهم‌السلام

در تفسیر *المیزان* آمده است: حضرت نوح علیهم‌السلام از همان ابتدای رسالتش مردم را به طوفان انداز می‌داد. ^۱ انداز به «عذابی که برای قوم می‌آید» در آیه اول سوره نوح، بیانگر انداز وی نسبت به طوفان یا همان عذاب اختصاصی این قوم است که در ابتدای رسالتش واقع شده است؛ ^۲ چنان‌که در آیات ۲۵ تا ۳۷ سوره هود نیز بیان شده است. همچنین قرینه بودن آیه ۶۴ که موضوع تکذیب و غرق شدن تکذیب‌کنندگان را مطرح می‌کند، پس از بیان انداز در آیه ۶۳ سوره اعراف، مؤید این نکته است. ایشان به مدت ۹۵۰ سال، به انجام وظیفه رسالت در میان قومش پرداخت. ^۳

صاحب *المیزان* جامعه نوح علیهم‌السلام را قومی بت‌پرست، اهل معاصی و تحت تأثیر حاکم ثروتمند معرفی می‌کند؛ ^۴ اما به طور کلی می‌توان فضای آن دوران را این‌گونه بازگو کرد:

پس از خلقت زمین، سال‌ها جنیان و اقوام و گونه‌های انسان اولیه یا همان نسناس‌ها ساکن زمین بودند. ^۵ نسناس‌ها شباهت ظاهری به انسان دارند؛ اما از لحاظ معرفتی و در ویژگی‌ها و ابعاد غیرمادی شبیه انسان نیستند. در حدیثی ^۶ از امام حسن علیهم‌السلام آنان از لحاظ ایمان شبیه چهارپایان بوده و تعبیر «أَصْلُ سَبِيلٍ» نیز در مورد آنان به کار رفته است.

در حدود ۷۰۰۰ سال قبل از میلاد چنان‌که در روایت نیز آمده درحالی‌که طوایف نسناس‌ها ساکن زمین بودند، ^۷ هم‌زمان با حضور آن شبه انسان‌ها، خداوند حضرت آدم علیهم‌السلام را که دارای فطرت و ابعاد و کیفیتی فراتر و ارتقاء یافته‌تر از آن انسان‌های اولیه بود، با شرایطی ویژه خلق نمود. ^۸

فرزندان متعددی از نسل آدم علیهم‌السلام به دنیا آمدند و این سلسله ادامه یافت. حضرت نوح علیهم‌السلام با توجه به شجره انساب و نام اجداد ایشان نسل هشتم از نوادگان حضرت آدم علیهم‌السلام است که در حدود ۱۵۰۰ سال بعد از رحلت حضرت آدم علیهم‌السلام متولد شد. او را «نوح بن لامک بن متوشلخ بن آخنوخ بن

۱. موسوی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۳۹؛ طبری، جامع البیان، ج ۲۹، ص ۵۷.

۲. رازی، روض الجنان، ج ۱۹، ص ۴۲۲.

۳. عنکبوت / ۱۴.

۴. موسوی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۴۰.

۵. قمی، تفسیر القمی، ج ۱، ص ۳۷-۳۶؛ مسعودی، اثبات الوصیة، ص ۱۷.

۶. کوفی، تفسیر فرات الکوفی، ص ۶۴.

۷. قمی، تفسیر القمی، ج ۱، ص ۳۶.

۸. عیاشی، کتاب التفسیر، ج ۱، ص ۲۷.

یارد بن مهلائیل بن قینان بن أنوش بن شیث بن آدم» معرفی نموده‌اند.^۱ به عبارتی حضرت نوح علیه السلام حدود ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد عیسی علیه السلام به دنیا آمد. محل زندگی او در کوفه یا حوالی بین النهرین بود.^۲ قوم نوح به کشاورزی و دامداری مشغول بودند.^۳ از لحاظ پراکندگی جمعیت، محل زندگی نسل آدم علیه السلام در آن روزگار، در همان اطراف بود.^۴ پراکندگی ابناء آدم به روی کل کره زمین در فاصله کوتاه بین آدم علیه السلام و نوح علیه السلام به دلایل متعدد ممکن نیست.^۵ با توجه به محدودیت در امکانات حمل و نقل نیز این موضوع منطقی می‌نماید. البته سناس‌ها و موجودات دیگر با توجه به قدمت حضورشان در زمین، در تمام نقاط زمین پراکنده بودند. گرچه به تصریح روایت امام صادق علیه السلام طوفان نوح عالم‌گیر بود و تمام زمین را در بر گرفت^۶ و بر اثر آن همه موجودات مادی و عنصری «ذی جسد» از جمله سناس‌ها که در کشتی نبودند غرق شده و از بین رفته‌اند.^۷

قوم نوح که در قرآن کریم از آن به قوم «أَطْلَمَ وَأَطْعَى» یاد شده^۸ بزرگان و حاکمانی اشراف‌زاده و ثروتمند داشت^۹ که دعوت‌کننده به الهه‌ها؛ یعنی خدایان شیطانی یا جتئی بودند^{۱۰} و از مردم می‌خواستند^{۱۱} که آن الهه‌ها را ترک نکنند.^{۱۲} بنابراین آن حاکمان، خود نیز مطیع و فرمانبردارشان بوده و مانع از این بودند که مردم از نوح علیه السلام اطاعت کنند.^{۱۳} مردم قوم نیز به جای اطاعت از حضرت نوح علیه السلام از آن حاکمان اطاعت کرده و الهه‌ها را بزرگ می‌شماردند.^{۱۴}

۱. بلاذری، *أنساب الأشراف*، ج ۱، ص ۳.

۲. بی‌آزار شیرازی، *باستان‌شناسی و جغرافیای تاریخی قصص قرآن*، ص ۳۲.

۳. مکارم شیرازی، *تفسیر نمونه*، ج ۹، ص ۱۰۶.

۴. طباطبایی، *المیزان*، ج ۱۰، ص ۲۶۵.

۵. پروین، مهدوی‌راد و شجاعی، «تحلیل تطبیقی طوفان نوح در تورات و قرآن»، *پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن*، ۷ (۱)، ص ۷۱.

۶. ابن بابویه، *علل الشرائع*، ج ۲، ص ۳۹۹.

۷. طباطبایی، *المیزان*، ج ۱۰، ص ۲۵۳.

۸. نجم / ۵۲.

۹. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۴.

۱۰. مقاتل بن سلیمان، *تفسیر مقاتل*، ج ۴، ص ۴۵۱.

۱۱. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۳.

۱۲. نوح / ۲۳.

۱۳. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۳.

۱۴. نوح / ۲۱.

در نهایت حضرت نوح علیه‌السلام به فرمان خدا به ساخت کشتی در مسجد کوفه و با مشخصات ویژه‌ای مبادرت ورزید.^۱ این کار حدود ۴۰ سال به طول انجامید.^۲ تکذیب‌کنندگان، از ایشان تحقق وعده الهی را می‌خواستند.^۳ سرانجام طوفانی فراگیر آغاز شد. با شروع طوفان که با عبارت «حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ»^۴ آمده است، نوح علیه‌السلام به امر خدا از هر گیاه و حیوان موجود به روی زمین، دو تا را (نر و ماده) بر گرفت و همراه با اهل خود و مؤمنان بر کشتی سوار کرد.^۵

در اثر آن طوفان، انسان‌هایی که مومن به نوح علیه‌السلام نبودند، غرق^۶ شدند.^۷ البته آب مادی به ابلیس و موجودات هم‌جنس با او لطمه نمی‌زند؛ زیرا به تعبیر علامه شعرانی «اصلا ابلیس از آب زیان نمی‌بیند و غرق نمی‌شود و هلاک به آب، خاص حیوانات عنصری است».^۸ پس تمام موجودات عنصری؛ اعم از حیوانات و گیاهان و نسناها که شبه انسان بودند، غرق شدند.

بعد از قرار گرفتن کشتی نوح بر فراز کوه جودی و پیاده شدن نوح علیه‌السلام و همراهانش نیز حدود ۵۰۰ سال در زمینی که خالی از کفر و پلیدی‌ها بود به بندگی خدا مشغول شدند.^۹ در حدود ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، با پایان عمر نوح علیه‌السلام دوران ایشان نیز که در مجموع ۲۸۰۰ سال به طول انجامید به اتمام رسید.^{۱۰}

از امام صادق علیه‌السلام روایت کرده‌اند که فرمود: «میانگین عمر انسان‌ها در آن دوران ۳۰۰ سال بوده است».^{۱۱} همچنین ایشان فرمود: «نوح علیه‌السلام دوهزار و سیصد سال عمر کرد، هشتصد و پنجاه سال پیش از اینکه به پیغمبری مبعوث شود و نهصد و پنجاه سال در میان مردم آنها را به خدا دعوت کرد و پانصد سال پس از طوفان».^{۱۲} در روایت دیگری از ایشان علاوه بر اعداد متن فوق ۲۰۰ سال هم

۱. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۵.

۲. عمادزاده، *تاریخ انبیاء*، ص ۲۰۵.

۳. هود / ۳۳ - ۳۲.

۴. هود / ۴۰.

۵. طبری، *جامع البیان*، ج ۱۲، ص ۲۳.

۶. نوح / ۲۵.

۷. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۶.

۸. شعرانی، *پژوهش‌های قرآنی*، ج ۲، ص ۶۴۵.

۹. عمادزاده، *تاریخ انبیاء*، ص ۲۰۱.

۱۰. مسعودی، *اثبات الوصیة*، ص ۳۳.

۱۱. ابن بابویه، *کمال الدین*، ج ۲، ص ۵۲۳.

۱۲. کلینی، *الکافی*، ج ۱۵، ص ۶۴۶.

به عنوان ایام ساخت کشتی آمده که در مجموع ۲۵۰۰ سال ذکر شده است.^۱ در روایتی؛ امام صادق علیه السلام عمر نوح علیه السلام را ۲۵۰۰ سال بیان فرموده است.^۲ در مجموع در روایات، میان عدد ۲۳۰۰ سال و ۲۵۰۰ سال و ۲۸۰۰ سال، اختلاف است.

یک تیم تحقیقاتی نمونه‌های کشتی چوبی یافت شده را با کربن ۱۴ بررسی و در گزارشی، قدمت آن را حدود ۴۸۰۰ سال قبل از میلاد (تقریباً ۶۸۰۰ سال پیش تاکنون) تخمین زده است.^۳

دین رایج قوم نوح؛ پرستش الهه‌ها

نگارنده *المیزان* اصول سه‌گانه دین؛ یعنی: توحید در عبادت، اطاعت از نبی و ایمان به معاد، را نتیجه امر در قالب واژگان آیه سه سوره نوح: «أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا» می‌داند. در نتیجه معتقد است اینان قومی موحد نبودند.^۴

وی همچنین با بیان روایت مفضل از امام صادق علیه السلام که در *روضه الکافی* آمده به محل نصب و نگهداری اصنام قوم نوح اشاره می‌نماید.^۵

با توجه به آیات سوره نوح علیه السلام قوم نوح نه تنها موحد نبودند؛ بلکه به پرستش الهه‌ها مشغول و یکدیگر را به آن ترغیب می‌نمودند.^۶ بنابر دلایل روایی، الهه‌ها همان جن‌ها هستند. لذا دین این قوم جنّ پرستی یا شیطان پرستی بوده است.

چند دلیل دیگر با توجه به ظاهر آیات

۱. بیان دعوت نوح علیه السلام به پذیرش عبودیت الله، به عنوان هدف رسالت ایشان؛^۷
۲. عکس العمل مردم که به جای توجه به دعوت توحیدی نوح علیه السلام به یکدیگر سفارش می‌کردند تا الهه‌ها و بت‌ها را رها نکنند؛^۸

۱. ابن بابویه، *الامالی*، ص ۵۱۲.

۲. ابن بابویه، *کمال الدین*، ج ۲، ص ۵۲۳.

3. noahsarksearch.net: NAMI.

۴. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۲۶.

۵. کلینی، *الکافی*، ج ۱۵، ص ۶۳۹.

۶. نوح / ۲۳.

۷. نوح / ۳-۱.

۸. نوح / ۲۳.

۳. تبعیت از حاکم دنیاپرست که آنان را به بندگی الهه‌ها یا مخلوقاتی غیبی و نادیدنی غیر از خدا ترغیب می‌کرد. به جای اطاعت از نوح علیه‌السلام که قوم را امر به بندگی^۱ خالق غیبی و همچنین دعوت به اطاعت و تقوا می‌نمود؛^۲

۴. اصنام و الهه‌هایی از جنّ: در اینجا سخن از الهه‌هایی است که توان گمراه کردن داشته و کثیری از قوم نوح را گمراه کردند،^۳ این قوم تحت تأثیر آنها بودند،^۴ و گمراه کردن کثیری از مردم به وسیله اصنام یکی از ویژگی‌های این موجودات است.^۵ «صنم» بتی است که همراهش شیطانی جنّی وجود دارد. ابوحزمه ثمالی می‌گوید: در هر یک از این بت‌ها شیطانی مؤنث وجود دارد که گاهگاه برای خدمتکاران بت ظاهر می‌شدند و با آنها صحبت می‌کردند و این از کارهای ابلیس است که او همان شیطانی است که خداوند در قرآن او را ذکر کرده و لعنتش نموده است.^۶ یا در مقابل آن بت، طوری تحرک می‌کند که بیننده به اشتباه آن بت را متحرک تصور کند.

موضوع تعامل انسان و جنّ

جَنّیان هم مانند انسان‌ها، فرقه‌های گوناگون دارند؛ برخی صالح و مؤمن‌اند و برخی کافر.^۷ «و از میان ما برخی درستکارند و برخی غیر آن و ما بر مذاهب گوناگون و متفاوتی هستیم».^۸ میان ناصالحان از انسان و ناصالحان از جنّیان و میان صالحان انسان و جنّیان به صورت‌های مختلف همیشه از گذشته‌های دور ارتباط بوده است. قرآن کریم می‌فرماید: «و مردانی از میان انسان‌ها، به مردانی از جنّ پناه می‌بردند^۹ پس [مردان جنّ] بر طغیان و تباهی آنان افزودند».^{۱۰} «شیطان در میان ملائک بود، ولی از جنّیان بود».^{۱۱} رئیس اشرار و جنّیان کافر، ابلیس لعین است که در برابر

۱. نوح / ۲۱.

۲. نوح / ۳.

۳. نوح / ۲۴.

۴. مغنیه، *الکاشف*، ج ۷، ص ۴۳۱.

۵. ابراهیم / ۳۶ - ۳۵.

۶. جزایری، *عقود المرجان*، ج ۱، ص ۵۰۷.

۷. جن / ۱۴.

۸. جن / ۱۱.

۹. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۴۲.

۱۰. جن / ۶.

۱۱. طباطبایی، *المیزان*، ج ۱۳، ص ۳۲۵.

نیروهای خیر برای خودش لشکری را مجهز کرده و به فعالیت می‌پردازد. خداوند انسان را از دوستی با این موجود که از جنس جنّ است، نهی کرده^۱ و او را دشمن انسان می‌داند^۲ و می‌فرماید: «برای هر پیامبری دشمنی از شیطان‌های انس و جنّ برگماشتیم».^۳ در آیات دیگری^۴ نیز شیطان را دشمن آشکار برای انسان ذکر می‌کند: «... إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنَ أَصْحَابِ السَّعِيرِ»^۵ لذا از حزب او نباشید و تحت ولایت او نروید. درحالی‌که گروهی از انسان‌ها تحت ولایت او رفته و بنده و تابع او و نسل او شده‌اند.

مطالعه سوره نوح عَلَيْهِ السَّلَام

ورود به داستان انبیاء از طریق قرآن مجید و روایات ممکن است. در این میان حجم زیادی از اسرائیلیات و احادیث غیر معتبر در موضوع داستان انبیاء وجود دارد^۶ که با عنایت به فرموده معصوم عَلَيْهِ السَّلَام، معیار اعتبار احادیث، عدم تعارض آنها با قرآن است.^۷

فهم صحیح از ماجرای نوح عَلَيْهِ السَّلَام از طریق مطالعه سوره نوح میسر است؛ زیرا قرآن کلام خدا و خطاب به رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. در تمام این سوره - که ۲۸ آیه دارد - گزارش‌ها و کلام نوح عَلَيْهِ السَّلَام با خداوند و درخواست‌ها و دعا‌های این رسول اولوالعزم مطرح شده است. خواننده در این سوره با گویش‌های متفاوتی مواجه است؛ مثلاً نوح عَلَيْهِ السَّلَام در آیه ۲۴ به قطعیت، دلیل گمراه شدن افراد را برشمرده و در ادامه، اولین درخواست خود از خداوند مبنی بر دور شدن الهه‌های جنّی ظالم را مطرح می‌نماید.^۸

در آیه ۲۵ نیز سرانجام کسانی اعلام می‌شود که، دعوت این رسول اولوالعزم را نپذیرفتند و پس از غرق شدن وارد جهنم گردیدند و در انتهای آیه می‌فرماید: «از جانب خدا نصرت نشدند».^۹ در

۱. کهف / ۵۱ - ۵۰.

۲. طباطبایی، *المیزان*، ج ۱۳، ص ۳۲۵.

۳. انعام / ۱۱۲.

۴. فرقان / ۳۱؛ یس / ۶۰؛ اسراء / ۵۳؛ فاطر / ۶.

۵. فاطر / ۶.

۶. مکارم شیرازی، *تفسیر نمونه*، ج ۹، ص ۱۲۵.

۷. فیض کاشانی، *الصادق*، ج ۱، ص ۳۷.

۸. مقاتل بن سلیمان، *تفسیر مقاتل*، ج ۴، ص ۴۵۱.

۹. نوح / ۲۵.

ادامه در آیه ۲۶ درخواست دیگری از جانب نوح علیه‌السلام در راستای ادامه مسیر مأموریتش مطرح می‌شود. ایشان نیاز دارد تا برای هدایت قوم موانع و معضلاتی را رفع نماید. یکی از این معضلات، وجود افرادِ تاثیرگذار در درون قوم است، که باعث گمراهی و عدم پذیرش هدایت می‌شوند. لذا سامان دادن این افراد و از آن جمله گروه «مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا» از لوازم ادامه کار نوح علیه‌السلام است. در ادامه مقاله، دسته‌بندی و تفکیک این افراد به صورت واضح‌تری بیان خواهد شد.

فصل بندی اول بر اساس نوع گزارش‌ها

با توجه به دسته‌بندی نوع گزارش نوح علیه‌السلام در این سوره، ساختار کلی این سوره از دو سیاق بزرگ تشکیل شده است و از این حیث، گزارش‌ها ناظر به دو موضوع و مؤلفه اصلی؛ یعنی «کیفیت» و «افراد» هستند.

سیاق ۱: از آیه اول تا بیستم؛ موضوع ارسال نوح علیه‌السلام به سوی قوم و کیفیت سعی و دلایلی را که این رسول اولوالعزم برای مغفرت، بهره‌مندی از نعمات الهی و نجات قوم‌شان مطرح می‌کنند. لذا همه این آیات به لحاظ دلالت التزامی، با وحدت موضوعی که در بیان کیفیت دارند، در یک سیاق قرار می‌گیرند.^۱

سیاق ۲: از آیه بیست و یکم تا آخر سوره، خداوند از پنج گروه از افراد اثرگذار در این قوم صحبت می‌کند و ماجرای آنها و نوع مخالفت‌شان را مطرح کرده و عاقبت هر یک از این گروه‌ها را بیان می‌فرماید.^۲

نکته قابل تأمل اینجاست که در این آیات، نوع گویش در مورد سه گروه مهم از این افراد، متفاوت است که در بخش‌های بعدی این مقاله توضیحاتی درباره دلیل این تفاوت نوع گویش بیان خواهد شد.

فصل بندی دوم بر اساس دوره زمانی

از نگاهی دیگر با توجه به تقسیم دوران نوح علیه‌السلام به دو دوره قبل از طوفان و بعد از طوفان، می‌توان گفت که ساختار کلی این سوره از دو سیاق تشکیل شده است:

سیاق ۱: آیه اول تا بیست و پنجم؛ که شامل موضوعات مربوط به آغاز رسالت تا قبل از طوفان است و در نهایت با گزارش واقعه طوفان، در آیه ۲۵ این سیاق پایان می‌یابد.

سیاق ۲: آیه بیست و هشتم تا بیست و هشتم؛ که طبق توالی آیات، شامل درخواست‌های نوح علیه‌السلام بعد از پایان طوفان است. زمان بندی وقایع دوران نوح علیه‌السلام بر اساس سوره نوح با ترتیبی که در سوره آمده،

۱. جعفری، «دلالت سیاق و نقش آن در فهم آیات قرآن»، ترجمان وحی، ۱۱ (۲)، ص ۷۷ - ۶۲.

۲. قمی، تفسیر القمی، ج ۲، ص ۳۸۷.

به صورت زیر است:

۱. رسالت^۱ نوح علیه السلام؛ ۲. انذار قوم؛ ۳. گزارش رفتار بد قوم و اعلام نتیجه دعوت شبانه‌روزی^۲ برای خدا و استغاثه^۳ نوح علیه السلام؛ ۴. مکر کبّار؛^۴ ۵. غرق شدن خطاکاران شامل تمام ذوی‌العقول که قابلیت پذیرش ایمان برایشان متصور است؛ یعنی انسان‌ها و نسناس‌ها در طوفان؛^۵ ۶. زندگی در شرایط امنیت بعد از طوفان. بر این اساس دوران نوح علیه السلام را می‌توان به دو دوره عمده تقسیم نمود.
۱. دوران رسالت و انذار تا قبل از طوفان؛
۲. شروع طوفان و دوران پس از طوفان.

فصل بندی سوم بر اساس نوع گویش نوح علیه السلام

از لحاظ گویش نوح علیه السلام در این سوره دو گروه آیه وجود دارد: یکی با نوع گویش خبری و دیگری با نوع گویش انشایی که در اینجا به صورت دعا آمده است.

سیاق ۱: از آیه اول تا بیست و پنجم؛ نوع گویش، خبری است. خداوند گزارش نوح علیه السلام از شرح رخدادها را بازگو می‌کند.

سیاق ۲: از آیه بیست و هشتم تا بیست و هشتم؛ نوع گویش، انشایی و در قالب دعا است. خداوند به بیان گزارش درباره سه درخواست از زبان رسول خویش، می‌پردازد. از آنجا که خداوند دعای نوح علیه السلام را در قرآن آورده و او رسولی اولوالعزم است، پس دعاهای او حتما باید مستجاب باشد. چنان‌که اشاراتی نیز در قرآن ذکر شده است.^۶ ایشان در دعاهایشان از سه گروه نام می‌برند و تقاضای سه سرانجام دارند. ایشان برای هر گروه موضوعی را درخواست می‌کند؛ اما خدا در قالب بیان این مجموعه دعاهای نوح علیه السلام ضمن اعلام عاقبت آنها، آن افراد را نیز معرفی می‌نماید.

زمان یابی و تحلیل درخواست‌های نوح علیه السلام از خداوند در این سوره

دعاهای نوح علیه السلام در چند جای قرآن و به صورت‌های مختلف ذکر شده است؛ اما در هیچ سوره‌ای

۱. نوح / ۱ (ابتدای آیه).

۲. نوح / ۵۱.

۳. نوح / ۲۲ - ۵.

۴. نوح / ۲۲.

۵. «مَّا خَطَبَاتِهِمْ أُغْرِقُوا» در آیه ۲۵ نوح.

۶. انبیاء / ۷۶.

یکجا و به صورت کامل و منظم آن گونه که در همین سوره نوح بیان شده نیامده و از آنجا که دعای او متناسب و به ازاء هر واقعه از دوران نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ است، مطالعه آن حائز اهمیت است و می‌تواند راه‌گشای سؤال‌های این پژوهش باشد.

در ادامه، چستی، زمان، چگونگی و سرانجام این درخواست‌ها بررسی خواهند شد. اصل بر مطالعه آنها در سوره نوح است، ولی برای توضیح بیشتر و بررسی شرایط از سوره‌های دیگر نیز استفاده خواهد شد.

درخواست اول

سوره نوح با اعلام رسالت نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ و انذار دادن ایشان آغاز می‌شود. از آنجا که ایشان می‌فرماید: «مَنْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٌ»^۱ یعنی از ابتدای رسالت‌شان از طوفان خبر داشتند. پس آمدن عذاب یا طوفان قطعی بود و ایشان به همین خاطر از همان ابتدای رسالتش مردم را به طوفان انذار می‌داد.^۲ لذا دوران رسالت تا قبل از طوفان به تبع سنت «وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا»^۳ بود که خداوند قبل از عذاب قوم نوح، آن حضرت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ را برای انذار ایشان ارسال کرد: «وَأُوحِيَ إِلَيَّ نُوحٌ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ ... * ... لَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ»^۴ پس از نهصدوپنجاه سال درنگ و دعوت قوم،^۵ با وقوع طوفان تکلیف انسان‌های خطاکار معلوم بود. او از فعالیت‌هایی که توسط الهه‌هایی از جنّ برای جلوگیری از هدایت قوم و آزار و مزاحمت‌شان می‌شد، ناراحت بود. لذا اولین درخواستش از خداوند را مطرح می‌کند که خدا آن را در این سوره بیان می‌دارد.

دو سؤال قابل تأمل در مورد درخواست اول وجود دارد:

سؤال اول: در تقاضای اول حضرت نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، منظور از «ضَلَالًا» در انتهای آیه ۲۴ این سوره چیست؟ و درخواست وی چه می‌تواند باشد؟
در ترجمه‌های قرآن معنای «ضَلَالًا» را در این آیه، «گمراهی» گرفته‌اند که به نظر درست نیست؛ زیرا انبیا برای هدایت اقوام آمده‌اند ولی قوم نوح به جای تبعیت از هدایت، تابع ظالمان بودند. اگر

۱. نوح / ۱.

۲. هود / ۲۶؛ اعراف / ۶۳.

۳. اِسْرَاءُ / ۱۵.

۴. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۲۶.

۵. هود / ۳۷ - ۳۶.

۶. عنکبوت / ۱۴.

فرموده باشد که ظالمان را «خدایا! گمراه‌شان کن» نقضِ غرض است؛ زیرا ثمره «بیشتر گمراه شدن آن بُت‌ها»، به انسان‌ها نیز سرایت می‌کند. پس در اینجا منظور از «ضَلَّالًا» نمی‌تواند گمراهی باشد؛ زیرا این ظالمان خود در نهایتِ گمراهی بوده و مشغول گمراه کردن مردم بودند.

اما باید توجه داشت که ریشه «ضَلَّ ل» در قرآن به معنای «عدول از طریق مستقیم»، «گمراهی»، «نادانی» و به معنای «غفلت» و نیز «فراموش کردن»^۱ و به معنای «از دست رفتن و گم شدن»^۲ هم آمده است.^۳ «خطا»، «رفتن در مسیر نادرست»، «خارج شدن از راه»، «هدر رفتن و ضایع شدن» و «غیب و ناپیدا شدن» و... از لازمه‌های معنایی این ریشه هستند.^۴

از طرفی «ضلال» به معنای «هدر رفتن و نیست شدن» نیز در قرآن کریم^۵ آمده است.^۶ ضمن اینکه زمان اجابت این دعا بعد از طوفان است. وقتی کشتی نوح بر کوه جودی مستقر شد، فرمود: «وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»؛^۷ پس با توجه به این آیه و با توجه به لازمه معنایی «غیبوبه و ضیاع» که در تمام مشتقات این ریشه وجود دارد، معنای «ضَلَّالًا» اینجا عملاً به معنای «گم شدن» است. نوح علیه السلام درخواست می‌کند که دور شوند و آشکار نباشند.

بدین ترتیب پس از آیه ۲۳ که مردم به یکدیگر توصیه می‌کنند تا الهه‌ها و اصنام را رها نکنند، حضرت نوح علیه السلام عرضه می‌دارد که آنان بسیاری را گمراه کردند:^۸ «وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا»^۹ و در ادامه برای رهایی از این معضل می‌فرماید: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَّالًا»^{۱۰} بعد از آن نیز خداوند موضوع غرق شدن در طوفان را مطرح می‌کند: «مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا».^{۱۱}

۱. بقره / ۲۸۲.

۲. انعام / ۲۴.

۳. پرچم و قناعتی، «مفهوم‌شناسی ضَلَّ در گفتار موسی علیه السلام در قرآن کریم با تکیه بر سیاق»، پژوهش‌های زبانشناختی قرآن، ۹ (۱)، ص ۱۱۸ - ۱۰۳.

۴. مصطفوی، التحقیق، ج ۷، ص ۳۸.

۵. غافر / ۵۰.

۶. خرم‌دل، تفسیر نور، ص ۹۹۹.

۷. هود / ۴۴.

۸. طبرانی، تفسیر القرآن العظیم، ج ۶، ص ۳۵۸.

۹. نوح / ۲۴.

۱۰. نوح / ۲۴.

۱۱. نوح / ۲۵.

پس زمان درخواست اول، قبل از طوفان بود. حضرت نوح عليه السلام این درخواست را به استناد آیه ۲۴ با عبارت «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا» مطرح می‌کند. او تقاضای گم شدن «الاهه‌های جنی ظالم» را دارد. سؤال دوم: سرانجام درخواست اول چه می‌شود؟ در مورد سرانجام و اجابت درخواست اول این توضیح لازم است که: شیطان و عموم جنیان بعد از طوفان زنده ماندند؛ شیاطین قبل از طوفان بودند؛ زیرا در هیچ منبع تفسیری یا روایی تصریح نشده که شیاطین مردند و دوباره شیاطین جدیدی خلق شدند. بسیاری از جنیان عمرشان چند هزار سال و چند ده هزار سال است؛ وقوع طوفان حدود پنج هزار سال قبل بود؛ یعنی آنها با طوفان از بین نرفتند و هنوز زنده هستند. پس به حسب اجابت دعای نوح عليه السلام و نیز مفهوم واژه «ضَلَالًا» و مفهوم آیه ۴۴ سوره هود، آن جنیان باید از انسان‌ها فاصله گرفته باشند. به این ترتیب دیگر در میان انسان‌ها نخواهند بود که بتوانند به انسان‌ها دسترسی پیدا کنند و به انسان‌ها بپردازند.

درخواست دوم

به حضرت نوح عليه السلام وحی شد تا شروع به ساخت کشتی کند. با شروع طوفان جمع‌آوری مسافران کشتی هم آغاز شد: «فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرَقُونَ»^۱. در مورد مدت زمان طوفان نقل‌ها متفاوت است. برخی روایات چهل روز و در روایاتی هم حدود یک صد روز بیان شده است. در روایتی از امام باقر عليه السلام ۱۳ ماه و ۲۷ روز ذکر شده است.^۲ «در این مدت کشتی روی آب با باد حرکت می‌کرد؛ چون دیگر فردی و دیاری از کفار مشرکان باقی نماند، کشتی حضرت نوح عليه السلام در اول نوروز در کوه جودی به خاک نشست».^۳ خداوند انسان‌هایی که ایمان نیاورده و همراه نوح عليه السلام سوار بر کشتی نشدند را با این طوفان غرق کرد.^۴ حتی فرزندان ایشان نیز از این امر مستثنا نبود:^۵ «مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأَدْخَلُوا نَارًا»^۶ و جمله

۱. مؤمنون / ۲۷.

۲. عمادزاده، تاریخ انبیاء، ص ۲۰۶.

۳. عمادزاده، تاریخ انبیاء، ص ۲۰۷.

۴. صافات / ۸۲؛ شعرا / ۱۲۰؛ فرقان / ۳۷؛ مؤمنون / ۲۷؛ انبیاء / ۷۷؛ هود / ۳۷؛ یونس / ۷۳؛ اعراف / ۶۴.

۵. هود / ۴۳.

۶. نوح / ۲۵.

«فَادْخُلُوا نَارًا» حاکی از این است که آنها پس از مرگ بلافاصله به جهنم داخل شدند. البته چنان که صاحب‌المیزان نیز معتقد است چون ورود به جهنم باید بعد از قیامت صورت گیرد، می‌توان نتیجه گرفت که منظور از جهنم در اینجا جهنم برزخی است؛ نه جهنم قیامتی. خداوند بقیه شبه انسان‌ها؛ یعنی نسناس‌هایی که تا آن زمان به روی زمین باقی مانده بودند را نیز با طوفان غرق نمود.

بعد از بیان آیه غرق شدن،^۲ حضرت نوح علیه السلام در انتهای طوفان، درخواست دوم را مطرح می‌نماید: «لَا تَذَرْ عَلَيَّ الْأَرْضَ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا»^۳ مولف تفسیر المیزان در توضیح می‌نویسد: «الدَّيَّارُ نَازِلُ الدَّارِ» کسی که در خانه‌ای منزل گزیند.^۴ اما به‌راستی چرا قرآن اشاره به وجود کافرانی خانه‌نشین دارد و نقش این افراد در عدم پذیرش دعوت نوح علیه السلام توسط مردم چیست؟ که ایشان را بر آن داشته تا از خداوند چنین درخواستی کند. به هر حال این جمله تقاضایی است که او برای «کافرین دَیَّار» می‌کند و از خدا می‌خواهد که آنان را روی زمین رها نکند. به دلیل توالی زمانی که از توالی آیات ۲۵ و ۲۶ برداشت می‌شود، می‌توان نتیجه گرفت که زمان این درخواست که بعد از غرق شدن خطاکاران آمده است، حداقل در انتهای طوفان باشد.

علت تقاضای نوح علیه السلام را می‌توان در آیه ۲۷ یافت: این افراد اگر روی زمین رها گذاشته شوند، نه تنها عموم مردم؛ بلکه حتی «عبادِ خدا» را وادار به گمراهی از راه خدا می‌کنند.^۵ در اینجا دو نکته قابل تأمل وجود دارد:

۱. مترجمان در اینجا معمولاً «لَا تَذَرْ» را «لَا تَبْقِ» یعنی «باقی نگذار» معنا می‌کنند. درحالی‌که قطعاً «بَقِيَ» با «وَذَرَ» متفاوت است و خداوند در برخی آیات مشتقی از این دو واژه را در کنار هم آورده است. حال آنکه خداوند در یک آیه از دو واژه با معنای یکسان استفاده نمی‌کند. دو مثال برای این موضوع، آیه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۶ و آیه: «وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَقَرٌ * لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ»^۷ است. ریشه «وَذَرَ» به استناد آیات قرآن به معنای «رها کردن»

۱. طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۳۶.

۲. نوح / ۲۵.

۳. نوح / ۲۶.

۴. طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۳۶.

۵. نوح / ۲۷.

۶. بقره / ۲۷۸.

۷. مدثر / ۲۷ و ۲۸.

است؛ مانند: «ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا^۱؛ مرا با آنکه [او را] تنها آفریدم رها کن و واگذار». این معنا در آیات دیگری نیز آمده است.^۲

۲. ویژگی مشترک بین طرح موضوع این تقاضا با درخواست اول، استفاده از ریشه «وَدَّرَ» است. جالب اینکه خداوند از میان کاربردهای مختلف و متعدد این واژه، آن را چندین بار برای شیطان به کار برده که موجودی از جنس جنّ است. در سوره نوح نیز در آیه ۲۳ در مورد الهه‌ها و در آیه ۲۶ و ۲۷ در مورد «کافرین دئیار» به کار رفته است. پس اینکه در اینجا نیز مصداق آن موجودی از جنّ باشد، محتمل است.

درخواست سوم

پس از طوفان، کشتی از حرکت باز ایستاد، این سرآغاز دوره جدیدی از زندگی ایشان و همراهان‌شان بود. در این هنگام نوح عَلَيْهِ که دیگر خیالش از حیث شیطنت‌ها راحت شده بود، تقاضای غفران برای خود و ... نمود. همچنین برای ارتقاء مؤمنان و ثمرات برای آنها دعا کرد.^۳

درخواست چهارم

در انتهای سوره، در جایی که طوفان تمام شده نیز، آخرین درخواست مطرح می‌شود. پس از طوفان، نوح عَلَيْهِ از خداوند می‌خواهد: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا». ^۴ در این عبارت واژه «الظَّالِمِينَ» صفتی است که موصوف آن محذوف است. ظالمین در عبارت فوق مصداق انسانی ندارد؛ زیرا با توجه به اینکه در آیه ۲۶ و ۲۷، که حکایت از کلام نوح عَلَيْهِ دارد، صحبت از انسان‌ها نیست و در آیه ۲۸ نیز نوح عَلَيْهِ و خاندان ایشان و مؤمنین و مؤمنات تنها انسان‌های باقیمانده از طوفان هستند. لذا هیچ‌یک از ایشان به دلیل همراه شدن با نوح عَلَيْهِ نمی‌توانند مصداق ظالمین باشند. پس موصوف مورد نظر، انسان‌ها نیستند. از طرفی، «تبار» به معنای «هلاک» یا «ریشه‌کنی» است.^۵ در اسلوب زبانی، فعل نهی و سپس استثناء، به صورت مثبت معنا می‌شود. به این ترتیب معنای درخواست چهارم این است که: «خدایا! هلاکت یا ریشه‌کنی را برای آن ظالمین بیافزای».

۱. مدثر / ۱۱.

۲. مزمل / ۱۱؛ قلم / ۴۴؛ انبیاء / ۸۹.

۳. نوح / ۲۸.

۴. نوح / ۲۸.

۵. ابن قتیبه، تفسیر غریب القرآن، ص ۴۱۷.

نکاتی درباره موضوعات مطرح شده در آیه ۲۶

با توجه به ظاهر آیه ۲۶ نکاتی در مورد زمان بندی و مصادیق افراد در این آیه قابل توجه است:

نکته اول: جنس افراد و زمان درخواست

به دلیل عبارت «مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا»^۱ انسان‌های خطاکار غرق شدند؛ اما چرا با وجود طوفان و غرق شدن انسان‌ها باید دوباره نوح علیه السلام از خدا چنین درخواستی کند؟ بنابراین حتما کافرانی که در این درخواست مدنظر ایشان بوده، از بین نرفته‌اند و به دلایل مختلف توانسته‌اند از آسیب طوفان در امان بمانند و به تبع، غرق شدن شامل آنها نشده است.

پس از اینجا می‌توان دو موضوع را نتیجه گرفت. اول اینکه زمان درخواست بعد از طوفان بوده است. دوم اینکه غیر از انسان‌ها گونه دیگری از موجودات در آن جامعه زندگی کرده و بر مردم، اثرگذار بودند.

نکته دوم: مصداق الکافرین

آیه ۲۶ مربوط به بعد از طوفان است. بعد از طوفان انسان‌های کافر از بین رفته‌اند، ولی جنیان کافر باقی مانده‌اند؛ لذا مصداق «الکافِرِينَ» در بعد از طوفان، فقط می‌تواند جن باشد. بنابراین وقتی در آیه ۲۶ سوره نوح، ایشان درباره گروهی از ظالمین، خداوند را مورد خطاب قرار می‌دهد، این گروه نمی‌توانند از انسان‌ها باشند؛ زیرا بر فرض انسان بودن آنها، باید بپذیریم که خداوند این دعای نوح علیه السلام را مستجاب نکرده است؛ درحالی‌که پس از ایشان، مشاهده می‌کنیم که تمام انسان‌ها اعم از کافر و ظالم، به روی زمین حضور دارند.

آیات ۳۶ و ۳۷ سوره هود نیز دلیل دیگری برای این موضوع هستند که مصداق «الکافِرِينَ» در پس از طوفان، نمی‌تواند انسان‌ها باشند؛ بلکه از جنیان هستند. خداوند پیش از طوفان و در آیه ۳۶ به این موضوع اشاره می‌کند که دیگر کسی از افراد قوم به شما ایمان نمی‌آورد، مگر کسانی که پیش از این به شما ایمان آورده باشند. بنابراین انسان‌ها پس از طوفان، منحصر در گروه مؤمنان همراه نوح علیه السلام خواهند بود. خداوند در آیه ۳۷ سوره هود، به نوح علیه السلام فرموده بود که دیگر درباره ظالمین با من صحبت نکن؛ زیرا حکم شده است که آنها غرق شوند.

لذا با توجه به فرمایش خداوند که به نوح علیه السلام فرمود: «وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا»،^۲ پس از

۱. نوح / ۲۵.

۲. هود / ۳۷.

طوفان، هرگاه نوح علیهم‌السلام با خداوند درباره گروهی سخن بگوید، آن گروه نباید انسان باشند؛ بلکه جتّیان کافر باقی مانده از طوفان هستند.

نکته سوم: مهار اثرگذاری برخی موجودات

این گروه متفاوت به حدّی در عدم پذیرش انذار نوح علیهم‌السلام برای قوم اثرگذار بودند که بلافاصله پس از طوفان اولین خواسته ایشان از خداوند، مهار این گروه است. گویی از خدا می‌خواهد آنان که عامل همه گمراهی‌ها و لجاجت قوم هستند دیگر در دوره جدید که عاری از آن خطاکاران است، وارد نشوند.

جمع‌بندی زمانی و موضوع درخواست‌ها

الف) طبق آن چه در سوره نوح آمده، یکی از درخواست‌های نوح علیهم‌السلام قبل از طوفان است. پس از پایان طوفان و توقف کشتی، نوح سه درخواست یا دعای دیگر را به پیشگاه خداوند مطرح می‌کند.

ب) با توجه به از بین رفتن انسان‌های خطاکار، مصداق افراد منفی در درخواست‌های نوح علیهم‌السلام نمی‌تواند «انسان» باشد.

ج) به طور خلاصه دعاهای نوح علیهم‌السلام و زمان آنها این‌گونه است:

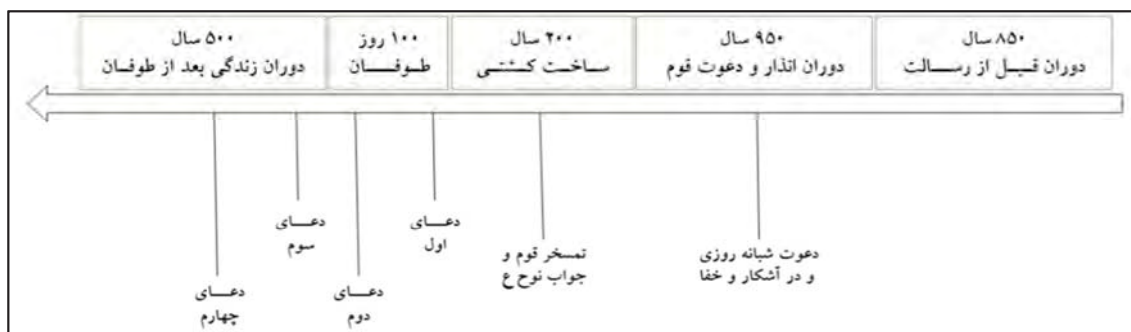
۱. به استناد آیه ۲۴: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا» تقاضای گم شدن «الّه‌های جتّی ظالم» را دارد؛ زمان این درخواست، قبل از طوفان بود.

۲. به استناد آیه ۲۶: «لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيًّا» تقاضایی برای برخی از کافران، به نام «کافران دیار» را دارد. ایشان چنین عرضه می‌دارد که «خدایا! آنها را روی زمین رها نکن». زمان این درخواست، در انتهای طوفان بود.

۳. به استناد آیه ۲۸: «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ»، ایشان تقاضای غفران برای خود و ... دارد. زمان این درخواست، بعد از طوفان بود.

۴. به استناد آیه ۲۸: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا» ایشان تقاضای ریشه‌کن شدن «جتّیان ظالم» را دارد. زمان این درخواست، بعد از طوفان بود.

د) چنانچه گذشت نوح علیهم‌السلام از ابتدای رسالتش می‌دانست که طوفان در پیش است، ایشان با علم به اینکه طوفان به دو گروه «الّه‌ها یا صنم‌های ظالم» و «کافران دیار» اثر نمی‌کند، با درخواست اول و دوم، تکلیف این دو گروه را مشخص ساخت.

هـ) نمودار خط زمان دوران نوح علیه السلام

نکته قابل تأمل

در آیات ۸ و ۹ سوره نوح علیه السلام یکی از نکات و اشارات قرآنی قابل تأمل، تکرار موضوعی به ظاهر یکسان ولی با واژگان متفاوت است. علامه می‌نویسد: «اعلان و اسرار دو واژه مقابل هم‌اند، اولی به معنای اظهار، و دومی به معنای اخفاء است». در ادامه می‌نویسد: «به این معنا که همه راه‌های دعوت را در موردشان به کار بستم»^۱.

اما هیچ‌یک از آیات قرآن تکراری و بیهوده نیست، بنابراین دعوتی «چهارا» با دعوتی «علنی» با دعوتی «سری» باید متفاوت باشد؛ لذا احتمال تفاوت مصداق کیفیت دعوت و جنسیت افراد دعوت شونده نیز وجود دارد. در غیر این صورت آیه هشت عملاً بیهوده است و بودن یا نبودنش موضوعی جدید را اضافه نمی‌کند.

تفکیک افراد و دسته‌جات

با توجه به تنوع گونه‌های افراد موجود در دوران نوح علیه السلام، آنها را باید از دو حیث دسته‌بندی نمود:

۱. تفکیک از لحاظ جنسیت: از لحاظ جنسیت به سه گونه «جن»، «نسانس» و «انسان» تقسیم می‌شوند.

۲. تفکیک از لحاظ اعتقادی: به طور کلی این سه گونه جنسیت، از لحاظ اعتقادی به دو گروه مؤمن

و غیر مؤمن تقسیم می‌شوند:

الف) گروه مؤمن یا افراد مثبتی که ایمان آورده‌اند.

با عنایت به آیه ۲۸ سوره نوح، در گروه افراد مثبت، انسان‌ها جایگاه خواهند داشت که شامل خود نوح علیه السلام و والدین ایشان و انسان‌های مؤمن به ایشان هستند. ضمن اینکه احتمال وجود گروهی از جن‌های معمولی در این دسته نیز منطقی است.

۱. طباطبایی، *المیزان*، ج ۲۰، ص ۳۰.

ب) گروه غیر مؤمن یا افراد منفی که ایمان نیاورده‌اند. با عنایت به بافت جامعه آن زمان و دیگر دلایلی که در ابتدای همین مقاله آمد، در گروه افراد منفی نیز افرادی از جنس جنّیان و انسان‌ها هستند. درباره امکان قابلیت ایمان آوردن نسناس‌ها که تنها در ابعاد جسم مادی به انسان‌ها شباهت دارند اما در ویژگی‌ها و ابعاد غیرمادی شبیه انسان نیستند، اطلاعات قرآنی چندانی در دست نیست. آنچه در ارتباط با این گروه اهمیت دارد این است که آنها به دلیل شباهت جسم مادی‌شان به انسان‌ها، در خلال طوفان از بین رفته‌اند. جنّیان بی‌ایمان نیز خود حداقل سه گروه بوده‌اند:

۱. الهه یا جنّ‌های ظالم همراه صنم‌ها؛ ۲. کافران دّیّار؛ ۳. جنّ‌های معمولی بی‌ایمان.

جمع‌بندی و بررسی تأثیر عذاب بر هر گروه

از میان سه گروهی که در معرض طوفان قرار گرفتند، آن دسته از افراد بی‌ایمان یا منفی، که طوفان می‌توانست به آنها اثر کند، با وقوع این عذاب از بین رفتند. این افراد به قرار زیر هستند:

الف) انسان‌های منفی یا بی‌ایمان که گرفتار طوفان گردیده و هلاک شدند؛

ب) نسناس‌های باقیمانده از حمله جنّیان که فرار کرده و در گوشه کنار زمین پراکنده شده بودند نیز گرفتار طوفان گردیده و نابود شدند؛ زیرا برنامه الهی، «برچیده شدن نسل نسناس‌ها» بوده است.^۱

ج) جنّیان نیز در معرض طوفان قرار گرفتند. این جنّیان نیز خود حداقل سه گروه بودند:

۱. الهه یا جنّ‌های صنم‌های ظالم: گروهی خاص یا همان الهه‌ها که توان مندتر بوده و در کنار اصنام پنج‌گانه (طبق آیه ۲۳: وَدًّا - سُوعًا - يَئُوثٌ - يَئُوقٌ - نَسْرًا) مشغول فعالیت بودند که در آیه ۲۴ از آنها تعبیر به «ظالمین» شده است.

۲. کافران دّیّار: دسته دیگر، جنّیانی که قرآن قبل از طوفان از آنها با عبارت «مِنَ الْكَافِرِينَ دَبَّارًا» سخن گفته است.

۳. گروه جنّ‌های معمولی: جنّیانی غیر از الهه‌ها و غیر از کافرین دّیّار. قرآن آنها را نام‌گذاری ویژه‌ای نکرده ولی حتما جنّ‌هایی وجود داشتند که دارای توان مندی ویژه نبوده و به‌عنوان فرد معمولی در این گروه باید تلقی شوند.

۱. قمی، تفسیر القمی، ج ۱، ص ۳۶.

جدول ۱: انواع موجودات در جامعه نوح علیه السلام

نوع	از لحاظ ایمان	نام قرآنی یا روایی	سرانجام
تقسیم‌بندی بالحاظ جنس	نسناس	منفی	همه در طوفان از بین رفتند
	انسان	مثبت	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند
جنّ	منفی	کافر	در طوفان غرق و از بین رفتند
	مثبت	ندارد	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند
	منفی	ظالم / الهه / دیتار	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند

جدول ۲: گونه‌های موجود در جامعه نوح از لحاظ ایمان

نوع	جنسیت	نام قرآنی یا روایی	سرانجام
مؤمن	جنّ	نام ندارد	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند
	انسان	مؤمن	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند
کافر	جنّ	ظالم	طوفان اثر نکرد و زنده ماندند
		ظالم = الهه دیتار	
	انسان	اغرقوا	در طوفان غرق و از بین رفتند
فاقد ایمان	شبه انسان	نسناس	همه در طوفان از بین رفتند

ویژگی‌های هر دسته از افراد در ادامه مشخصات و ویژگی‌های هر دسته از افراد ذکر شده است.

۱. قوم انسانی

خدا در سوره نوح، به صراحت از «شبه انسان‌ها» یا همان «نسناس» صحبت نکرده است؛ اما در روایات، اشاراتی در این مورد موجود است؛ اما برای انسان‌ها یعنی برای قوم نوح علیه السلام به استناد آیه ۵۲ سوره نجم: «وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلِ إِيَّاهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَى» خداوند عبارت اظلم و اطعی را به کار برده است.

۱. طبق آیات قرآن، پرستش اصنام در قوم نوح از ویژگی‌های عموم افراد این قوم بوده است.^۱ سایر دلایل این مدعا در ذیل عنوان «دین رایج قوم» در ابتدای همین نوشتار به طور مبسوط ذکر گردید.

۱. یونس / ۷۱؛ ابراهیم / ۱۰ - ۹؛ نوح / ۲۴ - ۲۳.

۲. این قوم، به تبع حرفِ حاکمان ثروتمند، مرتکب «مَکْر کُبَّار» شدند.^۱ «کُبَّار» اسم مبالغه از «کبر» است.^۲ پرداختن به این موضوع خود نیازمند به مقاله مستقل بوده و از موضوع این پژوهش خارج است.
۳. این مکر توسط انسان‌ها در قوم نوح واقع شده است،^۳ نه جنیان یا آلهه‌ها.^۴
۴. این مکر، که خداوند با ویژگیِ «کُبَّاراً» از آن یاد می‌کند. در قبل یا بعد از قوم نوح، مشابه نداشته است؛ زیرا در این صورت، خداوند با همین واژه آن را در قرآن ذکر می‌کرد. حال آنکه واژه «کُبَّاراً» تنها یک بار در قرآن و در اینجا آمده است.

۲. الهه‌ها و صنم‌ها

- الف) به استناد آیه ۲۳: «الْهَتَّكُمُ وَلَا تَذَرُنَّ وِدًّا وَلَا سُوعًا وَلَا يَعُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» معروف‌ترین آنها قبل از طوفان، پنج صنم بودند: وِدًّا - سُوعًا - يَعُوثَ - يَعُوقَ - نَسْرًا؛
- ب) آلهه‌ها، جن‌هایی بودند که از طریق اصنام انسان‌ها را گمراه می‌کردند؛
- ج) توان گمراه کردن داشته و کثیری از قوم نوح را گمراه کردند؛
- د) قرآن از آنها به عنوان «ظالمین» نام برده است.^۵

۳. حاکم ثروت‌مند متمول و دنیاپرست

- الف) به استناد آیه ۲۱: «مَنْ لَمْ يَرِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا» اموال و اولاد او بسیار زیاد بود؛^۶
- ب) اموال و اولاد او فقط باعث خسارت بودند؛^۷
- ج) او در مقابل نوح عَلَيْهِ بود؛^۸
- د) قوم نوح به جای تبعیت از نوح عَلَيْهِ از او تبعیت می‌کردند و او رهبر قوم نوح بود؛^۹

۱. نوح / ۲۱.

۲. طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۳۳.

۳. نوح / ۲۲.

۴. طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۳۳.

۵. نوح / ۲۳.

۶. نوح / ۲۴.

۷. نوح / ۲۱.

۸. نوح / ۲۱.

۹. نوح / ۲۱.

۱۰. نوح / ۲۱.

- ه) قوم نوح به تبعیت از او، مکر بسیار بزرگی کردند؛^۱
و) قوم نوح به تبعیت از او، به بزرگداشت الهه‌های جنی خود پرداختند؛^۲
ز) احتمالاً او مدیوم یا واسطه‌ای بین الهه‌های جنی و قوم نوح بود.

۴. مؤمنان

- الف) به استناد آیه ۲۸: «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» مؤمنانی که در بیت نوح علیه السلام وارد شدند؛^۳
ب) آنها شامل خود نوح علیه السلام و والدین ایشان بودند؛^۴
ج) شامل زن و مرد بودند؛^۵
د) مشمول دعای او برای مغفرت شدند.^۶
- البته ممکن است گروهی از جن‌ها نیز در گروه مؤمنان باشند؛ ولی در این سوره نامی از آنها برده نشده است.

۵. ظالمان

- مصدق ظالمان دو گروه هستند:
یک. ظالمانی که مصداق شان الهه‌ها هستند؛^۷
دو. ظالمانی که نوح علیه السلام پس از طوفان در موردشان درخواست «تَبَارًا» یعنی «ریشه‌کن شدن» کرد.^۸
به استناد آیات سوره مؤمنون و هود علیه السلام خداوند تکلیف قوم نوح را از قبل مشخص کرده است. در آن آیات خداوند به نوح علیه السلام فرمود که دیگر درباره ظالمان قوم با من صحبت نکن؛ زیرا جزای آنها غرق شدن در طوفان است.^۹

۱. نوح / ۲۲.

۲. نوح / ۲۳.

۳. نوح / ۲۸.

۴. نوح / ۲۸.

۵. نوح / ۲۸.

۶. نوح / ۲۸.

۷. نوح / ۲۴.

۸. نوح / ۲۸.

۹. هود / ۳۷؛ مؤمنون / ۲۷.

لذا در آیه ۲۴ سوره نوح عَلَيْهِ عبارت «وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا»^۱ و به تبع آن، درخواست نوح عَلَيْهِ نیز درباره انسان‌های ظالم این قوم نیست. با عنایت به اینکه عذاب طوفان برای مردم ظالم قوم نوح مقدر شده بود،^۲ دیگر درخواست «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا» درباره آنان جایگاهی نخواهد داشت. پس مصداق اولین گروه ظالمان، «الهِه‌های جَنِّيِ ظالم» بوده و این عبارت، در مورد آنان است. همان موجوداتی که باعث ضلالت کثیری از افراد قوم نوح شده بودند و در طوفان نیز غرق نشدند.

دومین گروه ظالمان در سیاق سوره نوح عَلَيْهِ گروهی هستند که پس از طوفان در پایان آیه ۲۸ از آنان به «ظالمین» تعبیر شده است. این گروه با ظالمان مطرح شده در آیه ۲۴ تفاوت دارند. اینکه نوح عَلَيْهِ بعد از طوفان، از آنها با عنوان «ظالمین» یاد می‌کند، بیانگر این است که آنها افرادی منفی بودند که با طوفان نیز از بین نرفته‌اند. دعای نوح عَلَيْهِ باید در باره موجوداتی باشد که طوفان مادی بر آنها اثر نکرده است. لذا نمی‌تواند در مورد «انسان‌های غیر مؤمن» یا «نسناس‌ها» باشد که طوفان آنها را غرق نموده است.

با توجه به اینکه طوفان مادی به جنیان آسیبی نمی‌رساند، می‌توان نتیجه گرفت که درخواست مذکور مربوط به موجوداتی از گونه «جنیان» است؛ زیرا موجودات دیگری غیر از جنیان نمی‌توانند بعد از طوفان زنده مانده باشند تا نوح عَلَيْهِ در موردشان دعا کند.

از آنجا که در سوره نوح عَلَيْهِ دعای ایشان درباره «الظالمین» در قالب دو درخواست ذکر شده، یقیناً مصداق و افراد دعا شده نیز باید متفاوت باشند؛ زیرا دعای ایشان مستجاب بوده و یک بار درخواست‌شان در مورد «الظالمین» برای اجابت کافی است.

درخواست اول: مصداق ظالمین در پایان آیه ۲۴؛ یعنی عبارت: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا» با توجه به موضوع مورد بحث در آیه قبل و نیز ابتدای همین آیه، معبودان غیر خدایی یا همان الهه‌هایی از جن هستند. به این ترتیب معنای عبارت فوق این است که «خدایا ظالمان یا همان جنیانی که معبود قوم نوح بودند را چنان گم کن که دیگر نتوانند به انسان‌ها دسترسی پیدا کنند». نتیجه این درخواست این شد که آنان به دوردست گریختند.

درخواست دوم: مصداق ظالمان در پایان آیه ۲۸؛ یعنی عبارت: «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا» افرادی هستند که نه تنها خود آنها؛ بلکه آثار اعمالشان نیز باید دچار تبخیر شود.

۱. نوح / ۲۴.

۲. هود / ۳۷؛ مؤمنون / ۲۷.

۶. کافرین دِیَار

برای مفهوم‌شناسی ترکیب «کافرین دِیَار»، توجه به نکات ذیل ضروری است:

یک. مشتقات ریشه «دور» و وجوه معنای آن در قرآن

«دور، دار و دِیَار» به معنای «سرزمین» در ۲۸ آیه، و به معنای «خانه» در ۱۹ آیه، و به معنای «چرخاندن، دست به دست کردن» در دو آیه آمده است و «دائرة» به معنای «حادثه ناگوار» در سه آیه و نیز «دِیَار» تنها یک بار در قرآن به کار رفته است.

دو. معنای دِیَار در کتب لغت

«صاحب دیر یا ساکن آن»^۱ صاحب الدیر او ساکنه.^۲ صاحب الدیر الذی یسکنه.^۳ «الدَّیْرَانِ»^۴. صاحب الدیر الذی یسکنه و یعمره.^۵ صاحبُ الدَّیْرِ مِنَ الرُّهْبَانِ، و یقال له: رَأْسُ الدَّیْرِ أَيْضاً، و منه قولُهُم لِرَئِیسِ الْقَوْمِ و مُقَدِّمِهِم: رَأْسُ الدَّیْرِ.^۶ دیر الدَّیَارُ: یقال للذی یسکن الدیر: دِیَاراً.^۷

جمع بندی

واژه «دِیَار» برای گروهی از «کافرین» در همین سوره ذکر شده است. با جستجوی واژه «دِیَار» در کتب لغت، به معنای «دیرنشین» خواهیم رسید. «دیرنشینی» را نباید مربوط به مذهب خاصی دانست؛ بلکه مراد از دیرنشینی، گوشه‌گیری کردن و یا خود را در مکانی محبوس کردن برای ریاضت‌های خاص است.

مشخصات «کافرین دِیَار»

۱. دِیَار به معنای «دیرنشین» است. از آنجا که در عبارت «إِنَّ تَذَرُهُمْ»^۸ ضمیر جمع به کار رفته، می‌توان نتیجه گرفت که آنها یک گروه هستند.

۱. بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۴۰۳.

۲. معلوف، المنجد فی اللغة، ص ۲۳۱ و ۲۲۹.

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۳۰۱.

۴. حسینی زبیدی، تاج العروس، ج ۶، ص ۴۲۵؛ مصطفی، المعجم الوسیط، ص ۳۰۶.

۵. شرطونی، أقرب الموارد، ج ۲، ص ۲۸۳.

۶. مدنی شیرازی، الطراز الأول، ج ۷، ص ۴۶۶.

۷. حمیری، شمس العلوم، ج ۴، ص ۲۲۱۱.

۸. نوح / ۲۷.

۲. در انتهای آیه ۲۵ با آمدن عبارت «مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا» از نصرت‌کنندگان صحبت شده است. بلافاصله در آیه ۲۶ نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ درخواست عقوبت برای آنان را دارد. از آنجا که دو آیه متوالی با یکدیگر مرتبط هستند. نقش کافران دَیَّار، نصرت و پشتیبانی آن ظالمان جَنّی بود، که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

۳. به استناد عبارت «إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ»، ثمره وجود گروه «مِنَ الْكَافِرِينَ دَیَّارًا»^۱ گمراه کردن بندگان خدا است.

۴. همان‌طور که پیش از این نیز اشاره شد، زمان آیه ۲۶ بعد از طوفان است؛ لذا درخواست نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ درباره انسان‌های ظالم نبوده و مصداق «الْكَافِرِينَ» در اینجا فقط می‌تواند از گونه جَنّیان باشد.

۵. در عبارت «مِنَ الْكَافِرِينَ دَیَّارًا»^۲ منظور همه جَنّیان کافر نیستند؛ بلکه گروهی از میان آنها هستند که تخصیص خورده و با وصف «دَیَّار» از بقیه جدا شده‌اند.

۶. منظور از «الْكَافِرِينَ دَیَّارًا» آن پنج آلهه نیستند؛ زیرا در درخواست‌های نوح عَلَيْهِمُ السَّلَامُ به صورت جداگانه به «آلهه‌ها» و این «دَیَّاران» پرداخته شده است. پس نوع فعالیت و جنس آنها متفاوت است.^۳

۷. گروه «کافران دَیَّار» از افراد قوم نوح و حتی حاکم منفی آنها نیز بدتر هستند.

۸. «کافران دَیَّار» بیش از بقیه گروه‌ها عامل منفی هستند؛ زیرا به استناد عبارت «وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا»^۴ آن پنج آلهه کثیری از مردم را گمراه کردند،^۵ در صورتی که اگر دَیَّاران به حال خود وا گذاشته می‌شدند، تمام «عباد» را گمراه می‌کردند.^۶

۹. «کافران دَیَّار» تا قبل از طوفان، روی زمین بودند. آنها پس از طوفان زنده مانده و حسب مأموریت‌شان، به «دیرنشینی» و ریاضت کشیدن خود ادامه داده و می‌دهند؛ یعنی عمری بسیار طولانی خواهند داشت.

۱۰. دلیل دیگر برای اثبات انسان نبودن «کافران دَیَّار» این است که عبارت «وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاَجِرًا»

۱. نوح / ۲۶.

۲. نوح / ۲۶.

۳. نوح / ۲۶ - ۲۳.

۴. نوح / ۲۴.

۵. نوح / ۲۳.

۶. نوح / ۲۷.

كَفَّارًا^۱ دلالت بر این دارد که در نسل «کافران دَیَّار» فقط «فَاجِرًا كَفَّارًا» هستند و اصلاً مؤمنی در نسل آنها وجود ندارد! درحالی که این قانون درباره انسان ها صدق نمی کند و در نسل تمامی انسان ها می تواند افراد مؤمن و یا کافر وجود داشته باشند. با این توصیف می توان نتیجه گرفت که این گروه از جنس انسان نیستند.

۱۱. «کافران دَیَّار» در ریاضت بسیار قوی بودند تا حدی که با نوع طلسمات شان عباد خدا را از عبودیت باز می داشتند؛ یعنی به نوعی «سلطه» بر اراده انسان ها داشتند. جمله «إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ» حاکی از سلطه است. آنها به واسطه طلسمات شان، سلطه داشتند، و ریاضت های طولانی شان پشتوانه طلسمات شان بود.

۱۲. اکنون محدوده اثرگذاری دَیَّاران تنها امور یا روحيات و حس و حال مردم است. اگر «کافران دَیَّار» روی زمین باقی مانده بودند همه مردم با طلسمات دَیَّاران گمراه می شدند، و افراد فاجر کفار بسیار زیاد می شد اما با استجاب دعاي نوح عليه السلام دیگر این گروه نباید روی زمین باشند، لذا بر اراده انسان ها سلطه نداشته و نمی توانند عبادی که اهل اطاعت و تبعیت از ولی خدا هستند را گمراه کنند.

جدول ۳: مقایسه موجودات مؤثر در قوم نوح

دسته ها	کارنامه هر دسته	درخواست نوح <small>عليه السلام</small> درباره هر دسته	سرانجام هر دسته
۱. قوم نوح	به درخواست حاکمان متمول شان، مکر «کُتَّار» کردند: (نوح / ۲۱ و ۲۲)	از قبل خداوند غرق شدن در طوفان را برای آنان در نظر گرفته بود، لذا نوح <small>عليه السلام</small> درخواست خاصی در باره آنان نمی کند: (نوح / ۱ و ۲)	غرق شدن در طوفان (نوح / ۲۵)
۲. حاکم یا حاکمان متمول و ثروتمند	مکر «کُتَّار» کردند: (نوح / ۲۲)	از قبل خداوند غرق شدن در طوفان را برای آنان در نظر گرفته بود، لذا نوح <small>عليه السلام</small> درخواست خاصی در باره آنان نمی کند: (نوح / ۱ و ۲) و (هود / ۳۷) (مؤمنون / ۲۷)	غرق شدن در طوفان (نوح / ۲۵)
۳. الهه و صنم های ظالم در قوم نوح (نوح / ۲۳)	کشیری از مردم را گمراه کردند: (نوح / ۲۴)	خدایا کاری کن که آنها بروند و گم شوند: (نوح / ۲۴)	وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (هود / ۴۴)
۴. کافران دَیَّار	نه تنها عموم مردم؛ بلکه «عباد» خدا را هم گمراه کردند: (نوح / ۲۷)	خداوندا نگذار روی زمین باقی بمانند: (نوح / ۲۶ و ۲۷)	خداوند آنها را از روی زمین برد (نوح / ۲۶ و ۲۷)

دسته‌ها	کارنامه هر دسته	درخواست نوح <small>عَلَيْهِمُ السَّلَامُ</small> درباره هر دسته	سرانجام هر دسته
۵. مؤمنان	مغفرت: (نوح / ۲۸)	درخواست مغفرت: (نوح / ۲۸)	مغفرت با استجابت دعای نوح <small>عَلَيْهِمُ السَّلَامُ</small> از آن زمان تا آینده
۶. ظالمان پس از طوفان	سعی در ظلم (نوح / ۲۸)	درخواست ریشه کن شدن: (نوح / ۲۸)	باید به سرانجام برسند

با مطالعه این جدول تفاوت میان دسته‌های فوق مشخص‌تر خواهد شد. در این میان بدترین گروه منفی، دسته چهارم است؛ زیرا توان پشتیبانی از بقیه را دارد و بهترین گروه مثبت نیز دسته پنجم است.

نتیجه

- با نگاه ساختاری به سوره نوح، معلوم می‌گردد که در آن دوران انسان تنها موجود ذی‌شعور ساکن زمین نبوده است.
- جامعه دوران نوح از لحاظ جنسیت، شامل سه گونه کلی: نسناس، انسان و جنّ بود که ویژگی‌های هر یک به صورت مبسوط ذکر گردید. از لحاظ ایمانی نیز به دو گروه مؤمن و کافر تقسیم‌بندی می‌شوند.
- در یک دید کلیّ گروه‌بندی افراد جامعه آن دوران: نسناس، انسان کافر، جنّ کافر و در مقابل انسان مؤمن، جنّ مؤمن است.
- جنّیان فرقه‌ها و گروه‌های گوناگون دارند. ابلیس که خداوند برای بار اول او را شیطان می‌نامد، موجودی از جنس جنّ و در میان ملائک بود. خدا شیطان را دشمن معرفی کرده و از انسان‌ها می‌خواهد او را دشمن بگیرند.
- قوم نوح موحد نبودند. پنج بت وجود داشت که با قرائن در این سوره و مؤیدات روایی، صنم بودند. در روایت، صنم بتی است که همراه آن جنّی وجود دارد و در مقابل آن بت طوری تحرک می‌کند که بیننده به اشتباه آن بت را متحرک تصور کند.
- دین رایج قوم، جنّ‌پرستی و شیطان‌پرستی بوده و آنها در قالب پرستش اصنام، با الهه‌هایی از جنّ تعامل داشتند.
- در سوره نوح گویش‌های متنوعی از جمله «خبر، گزارش، دعا و درخواست» وجود دارد.

۸. از حضرت نوح علیه السلام در این سوره چهار دعا یا درخواست نقل شده که از لحاظ زمانی اولین دعا یا درخواست، قبل از طوفان است که ایشان از خدا طلب فاصله‌گذاری میان جنیان ظالم و انسان‌ها می‌کند.

۹. دومین دعا یا درخواست نوح علیه السلام در انتهای طوفان درباره کفرانی است که مشغول ریاضت کشیدن در دیرها هستند. حضرت نوح علیه السلام عرضه می‌دارد که «خدایا! آن «کافرین دیار» را روی زمین رها نکن». «دیاران» دیرنشین‌هایی هستند که به استناد دلایلی که گذشت و همچنین آیه ۲۵ سوره نوح، به وسیله ریاضت در دیرها، از گمراه‌سازی شیاطین و جن‌های ظالم پشتیبانی و آنها را نصرت می‌نمودند. زمان دعا یا درخواست سوم نوح علیه السلام که به استناد آیه ۲۸ سوره نوح از خداوند تقاضای غفران برای خود و والدین و مؤمنان می‌کنند و همچنین دعا یا درخواست چهارم ایشان مبنی بر ریشه‌کن شدن «جنیان ظالم» نیز، هر دو بعد از طوفان است.

۱۰. از میان کافران، گونه نسناس‌ها و انسان‌های کافر در طوفان غرق شده و جنیان کافر باقی مانده‌اند. از میان مؤمنان نیز انسان مؤمن و جن مومن باقی مانده‌اند. بسیاری از جنیان چند هزار سال عمر می‌کنند. وقوع طوفان حدود پنج هزار سال قبل بود، که «کافرین دیار» و جنیان با طوفان از بین نرفته‌اند.

۱۱. مصداق کافرین باقی مانده در زمین بعد از طوفان، فقط جنیان هستند. جنیان کافر نیز به سه دسته: کافرین دیار و الهه‌ها و جنیان معمولی، تقسیم می‌شوند که در زمان طوفان میان آنها با انسان‌ها فاصله‌گذاری صورت گرفت. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱۲. در جامعه دوران نوح در مجموع، شش گروه وجود داشته‌اند که عبارت از: «قوم انسانی»، «الهه‌ها» و «صنم‌ها»، «حاکم ثروت مند متمول و دنیاپرست»، «مؤمنان»، «ظالمان» و «کافرین دیار» هستند.

منابع و مأخذ

الف) کتاب‌ها

- قرآن کریم.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۶ ش). الامالی. تهران: کتابچی.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵ ش). علل الشرائع. قم: داوری.

- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۵ ق). کمال الدین و تمام النعمة. تهران: اسلامیه.
- ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم (۱۴۱۱ ق). تفسیر غریب القرآن. بیروت: دار و مکتبه الهلال.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق). لسان العرب. بیروت: دار الفکر.
- ابوخلیل، شوقی (۱۳۹۱ ش). اطلس قرآن. مشهد: آستان قدس رضوی.
- بستانی، فؤاد افرام (۱۳۷۵ ش). فرهنگ ابجدی. تهران: اسلامیه.
- بلاذری، احمد بن یحیی (۱۳۳۸ ش). أنساب الأشراف. قاهره: دار المعارف.
- بلخی، مقاتل بن سلیمان (۱۴۲۳ ق). تفسیر مقاتل بن سلیمان. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- بی‌آزاد شیرازی، عبدالکریم (۱۳۸۲ ش). باستان‌شناسی و جغرافیای تاریخی قصص قرآن. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- جزایری، نعمت‌الله (۱۳۸۸ ش). عقود المرجان فی تفسیر القرآن. قم: نور وحی.
- حسینی زبیدی، محمد مرتضی (۱۴۱۴ ق). تاج العروس من جواهر القاموس. بیروت: دار الفکر.
- حمیری، نشوان بن سعید (۱۴۲۰ ق). شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکولم. دمشق: دار الفکر.
- خرم‌دل، مصطفی (۱۳۸۴ ش). تفسیر نور. تهران: احسان.
- رازی، ابوالفتوح حسین بن علی (۱۴۰۸ ق). روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن. مشهد: آستان قدس رضوی.
- شرتونی، سعید (۱۳۷۴ ش). أقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد. تهران: أسوه.
- شعرانی، ابوالحسن (۱۳۸۶ ش). پژوهش‌های قرآنی علامه شعرانی در تفاسیر مجمع البیان، روح الجنان و منهج الصادقین. قم: بوستان کتاب.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴ ش). المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه سید محمدباقر موسوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۹۰ ق). المیزان فی تفسیر القرآن. بیروت: مؤسسة الأعلمی.
- طبرانی، سلیمان بن احمد (۲۰۰۸ م). التفسیر الکبیر: تفسیر القرآن العظیم. اردن: دارالکتاب الثقافی.
- طبری، محمد بن جریر (۱۴۱۲ ق). جامع البیان فی تأویل آی القرآن. بیروت: دار المعرفه.
- عمادزاده، حسین (۱۳۷۹ ش). تاریخ انبیاء از آدم تا خاتم و قصص قرآن. تهران: اسلام.
- عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰ ق). کتاب التفسیر. تهران: مکتبه العلمیه الاسلامیه.
- فیض کاشانی، محمد محسن (۱۴۱۵ ق). تفسیر الصافی. تهران: مکتبه الصدر.
- قمی، علی بن ابراهیم (۱۴۰۴ ق). تفسیر القمی. قم: دارالکتاب.

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ ق). الکافی. قم: دار الحدیث.
- کوفی، فرات بن ابراهیم (۱۴۱۰ ق). تفسیر فرات الکوفی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مدنی شیرازی، سید علی خان (۱۳۸۴ ش). الطراز الأول و الكناز لما علیه من لغة العرب المعول. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث.
- مسعودی، علی بن حسین (۱۳۸۴ ش). اثبات الوصیه. قم: انصاریان.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۸ ش). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مصطفی، ابراهیم (۱۳۶۸ ش). المعجم الوسيط. استانبول: دار الدعوة.
- معلوف، لویس (۱۳۷۱ ش). المنجد فی اللغة. قم: اسماعیلیان.
- مغنیه، محمد جواد (۱۴۲۴ ق). التفسیر الکاشف. قم: دار الكتاب الإسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۷۱ ش). تفسیر نمونه. تهران: دار الکتب الإسلامیه.

ب) مقاله‌ها

- ابوعلی، رجاء و احمد عارفی (۱۴۰۲ ش). تقابل جهان بینی گفتمانی حضرت نوح علیه السلام و قوم او در سوره هود طبق تحلیل گفتمان انتقادی وان دایک. پژوهشنامه معارف قرآنی. ۱۴ (ع). ۳۸ - ۵.
DOI: 10.22054/rjqk.2023.75991.2877
- اسکندری، محمد و نبی‌الله سالاری (۱۴۰۰ ش). راهبرد حضرت نوح علیه السلام در مواجهه با «الملا» مورد مطالعه آیات ۵۹ الی ۶۴ سوره اعراف. پژوهش نامه فرهنگ و رسانه. ۶ (۲). ۲۴ - ۱.
DOI: 10.30497/LCC.2022.241132.1045
- افشار، سمیه (۱۴۰۲ ش). بررسی شاخصه‌های جوامع رشد نیافته و راه‌های دستیابی به رشد جوامع (مطالعه موردی سوره نوح علیه السلام). مجموعه مقالات اولین همایش ملی قرآن و روانشناسی. ۸۶۱ - ۸۳۹. تهران: دانشگاه تهران.
- پرچم، اعظم و راضیه قناعتی (۱۳۹۹ ش). مفهوم‌شناسی صلّ در گفتار موسی علیه السلام در قرآن کریم با تکیه بر سیاق. پژوهش‌های زبانشناختی قرآن. ۹ (۱). ۱۱۸ - ۱۰۳. ۱۴۷۸. ۱۰۳ - ۱۱۸.
DOI: 10.22108/NRGS.2020.120160.1478
- پروین، جلیل و محمدعلی مهدوی‌راد و فریبا شجاعی (۱۳۹۷ ش). تحلیل تطبیقی طوفان نوح در تورات و قرآن. پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن. ۷ (۱). ۷۴ - ۵۹.
DOI: 10.30473/quran.2018.5212
- جعفری، یعقوب (۱۳۸۶ ش). دلالت سیاق و نقش آن در فهم آیات قرآن. ترجمان وحی. ۱۱ (۲). ۷۷ - ۶۲.
- خالقی، فاطمه و جلیل پروین (۱۳۹۴ ش). تحلیل عملکرد اجتماعی حضرت نوح علیه السلام بر پایه قرآن. کتاب و سنت. ۳ (۳). ۱۲۷ - ۱۰۹.

گونه‌شناسی دسته‌جات افراد در ساختار جامعه قوم نوح علیه السلام ... □ ۲۳۹

- دیمه کارگراب، محسن و امیر علی پور (۱۳۹۹ ش). بررسی تفسیری درخواست حضرت نوح علیه السلام در آیه ۴۵

هود. مطالعات تفسیری. ۱۱ (۴). ۱۴۶ - ۱۲۵. DOI: 20.1001.1.22287256.1399.11.44.2.2.۱۲۵

- طیارى نژاد، رامین؛ علی صفرى و راشد طیارى نژاد (۱۴۰۱ ش). تمایزسنجی ایمان‌آوری قوم یونس با

ایمان‌ناپذیری دیگر اقوام بر اساس تحلیل محتوای مضمونی سوره یونس علیه السلام. آموزه‌های قرآنی. ۱۹ (۱).

DOI: 10.30513/QD.2021.1043.1215.۲۴۳ - ۲۶۵

اینترنت

- وبسایت تیم تحقیقاتی NAMI: Noah's Ark Ministries International به آدرس:

<http://noahsarksearch.net>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی